

МІКРОЕКОНОМІКА: ПРАКТИКУМ

За редакцією професора В.Д. БАЗИЛЕВИЧА

Серія "ВИЩА ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ"

Серію засновано в 1998 році

МІКРО ЕКОНОМІКА

ПРАКТИКУМ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

За редакцією
доктора економічних наук, професора,
члена-кореспондента НАН України
В.Д. БАЗИЛЕВИЧА

3-тє видання, стереотипне

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Київ

“ЗНАННЯ”

2012

УДК 330.101.541(075.8)

ББК 65.053я73

М59

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист № 1.4/18-130 від 18 січня 2008 р.)*

Авторський колектив — викладачі економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка: *В.Д. Базилевич*, член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри економічної теорії, декан факультету; *К.С. Базилевич*, кандидат економічних наук, доцент; *А.І. Ігнатюк*, кандидат економічних наук, доцент; *С.В. Слухай*, доктор економічних наук, професор

Рецензенти: *В.І. Кириленко*, доктор економічних наук, професор кафедри політичної економії факультетів управління та маркетингу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана; *Н.І. Дучинська*, доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри економічної теорії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара; *О.І. Черняк*, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної кібернетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Мікроекономіка: практикум : навч. посіб. / за ред. М59 В.Д. Базилевича. — 3-тє вид., стер. — К. : Знання, 2012. — 491 с. — (Вища освіта ХХІ століття).

ISBN 978-966-346-854-9 (серія)

ISBN 978-966-346-918-8

Практикум поглиблює та доповнює підручник з мікроекономіки, створений викладачами економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Його завдання — не тільки розширити, а й закріпити знання студентів з курсу мікроекономіки. За структурою посібник містить базові терміни та поняття, навчальні тренінги і практичні завдання. У навчальних тренінгах представлені тести, задачі і графічні вправи (з відповідями) до базового курсу з мікроекономіки, який вивчають студенти економічних спеціальностей. У практичних завданнях наведено питання, що стосуються реальних економічних ситуацій, відповіді на які допоможуть студентам краще зрозуміти теоретичні положення, сформувати навички вирішення проблем, що виникають у діяльності суб'єктів економіки, ефективно застосувати набуті знання на практиці.

Для студентів економічних спеціальностей, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів. Книга буде корисною також підприємцям, економістам-практикам, керівникам підприємств.

УДК 330.101.541(075.8)

ББК 65.053я73

© В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич,
А.І. Ігнатюк, С.В. Слухай, 2008

© В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич,
А.І. Ігнатюк, С.В. Слухай,
зі змінами, 2010

© Видавництво “Знання”,
оформлення, 2012

ISBN 978-966-346-854-9 (серія)

ISBN 978-966-346-918-8

ЗМІСТ

Передмова	9
Тема 1. ПРЕДМЕТ, МЕТОДИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ МІКРОЕКОНОМІКИ.....	11
1.1. Основні поняття і категорії.....	11
1.2. Навчальний тренінг.....	18
1.3. Практичні ситуації.....	24
Тема 2. ОСНОВИ МІКРОЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ	30
2.1. Основні поняття і категорії.....	30
2.2. Навчальний тренінг.....	34
2.3. Практичні ситуації.....	42
Тема 3. ЧАСТКОВА РИНКОВА РІВНОВАГА	50
3.1. Основні поняття і категорії.....	50
3.2. Навчальний тренінг.....	52
3.3. Практичні ситуації.....	63

Тема 4. МОДЕЛЬ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА.....	76
4.1. Основні поняття і категорії.....	76
4.2. Навчальний тренінг.....	81
4.3. Практичні ситуації.....	92
Тема 5. ТЕОРІЯ ВИРОБНИЦТВА І ГРАНИЧНИХ ПРОДУКТІВ.....	105
5.1. Основні поняття і категорії.....	105
5.2. Навчальний тренінг.....	108
5.3. Практичні ситуації.....	119
Тема 6. ТЕОРІЯ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА	127
6.1. Основні поняття і категорії.....	127
6.2. Навчальний тренінг.....	131
6.3. Практичні ситуації.....	141
Тема 7. РИНОК ДОСКОНАЛОЇ КОНКУРЕНЦІЇ.....	150
7.1. Основні поняття і категорії.....	150
7.2. Навчальний тренінг.....	155
7.3. Практичні ситуації.....	165
Тема 8. РИНОК ЧИСТОЇ МОНОПОЛІЇ	173
8.1. Основні поняття і категорії.....	173
8.2. Навчальний тренінг.....	178
8.3. Практичні ситуації.....	188
Тема 9. РИНОК МОНОПОЛІСТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ	200
9.1. Основні поняття і категорії.....	200
9.2. Навчальний тренінг.....	204
9.3. Практичні ситуації.....	214
Тема 10. ОЛІГОПОЛІЯ	222
10.1. Основні поняття і категорії.....	222
10.2. Навчальний тренінг	227
10.3. Практичні ситуації	237

Тема 11. ПРОПОЗИЦІЯ РЕСУРСІВ	249
11.1. Основні поняття і категорії.....	249
11.2. Навчальний тренінг	257
11.3. Практичні завдання	265
Тема 12. ПОПИТ ФІРМИ НА РЕСУРСИ	273
12.1. Основні поняття і категорії.....	273
12.2. Навчальний тренінг	276
12.3. Практичні ситуації	286
Тема 13. ЗАГАЛЬНА РИНКОВА РІВНОВАГА	294
13.1. Основні поняття і категорії.....	294
13.2. Навчальний тренінг	298
13.3. Практичні ситуації	308
Тема 14. ЗОВНІШНІ ЕФЕКТИ	314
14.1. Основні поняття і категорії.....	314
14.2. Навчальний тренінг	317
14.3. Практичні ситуації	330
Тема 15. СУСПІЛЬНІ БЛАГА	343
15.1. Основні поняття і категорії.....	343
15.2. Навчальний тренінг	347
15.3. Практичні ситуації	359
Відповіді та розв'язки до навчального тренінгу.....	373
Тема 1. Предмет, методи та методологія мікроекономіки	373
Тема 2. Основи мікроекономічної теорії попиту і пропозиції	376
Тема 3. Часткова ринкова рівновага	384
Тема 4. Модель поведінки споживача	394
Тема 5. Теорія виробництва і граничних продуктів.....	408

Тема 6. Теорія витрат виробництва	416
Тема 7. Ринок досконалої конкуренції.....	423
Тема 8. Ринок чистої монополії	430
Тема 9. Ринок монополістичної конкуренції.....	437
Тема 10. Олігополія.....	444
Тема 11. Пропозиція ресурсів	455
Тема 12. Попит фірми на ресурси	461
Тема 13. Загальна ринкова рівновага	467
Тема 14. Зовнішні ефекти.....	474
Тема 15. Суспільні блага	482

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник “Мікроекономіка: практикум” підготовлений авторами підручника “Мікроекономіка” за редакцією В.Д. Базилевича. Практикум пропонує до кожної теми підручника: визначення основних понять і категорій, основні формули, функціональні залежності, контрольні запитання й завдання, тести, графічні вправи, розрахункові задачі, аналітичні завдання. У кінці посібника наводяться відповіді на тести, пояснення до розв’язання поставлених завдань, розв’язки типових комплексних задач, приклади доведення певних позицій щодо вирішення проблемних завдань тощо.

Завдання посібника, по-перше, перевести набуті з підручника “Мікроекономіка” знання в площину їх практичного використання. Для цього студент має можливість пригадати визначення основних категорій, функціональні зв’язки, формули, які наводяться на початку кожної теми.

По-друге, автори пропонують безліч різноманітних способів закріплення теоретичного матеріалу та його застосування у практиці окремого підприємства, домогосподарства чи уряду під час здійснення мікроекономічної політики.

По-третє, за допомогою практикуму викладачі можуть формувати різноваріантні контрольні роботи з окремих тем, а також модульні контрольні роботи. Він дає можливість тренуватись та здійснювати самоконтроль знань тим, хто вивчає цю цікаву та досить складну дисципліну.

Автори мають надію, що цей посібник наблизить теоретичні знання до потреб практики та дасть змогу завдяки завданням і творчим завданням краще зрозуміти теорію мікроекономіки, сприятиме формуванню навичок передбачення поведінки економічних суб'єктів за умов змін в економічному житті домогосподарства, фірми, галузевих ринків, країни та світу, а також розуміння необхідності та способів і форм розподілу економічних функцій і соціальної та економічної відповідальності між приватними суб'єктами та урядовими структурами.

Практикум буде корисний студентам, які вивчають мікроекономіку або цікавляться нею, а також аспірантам, викладачам, бізнесменам, менеджерам та працівникам органів державного управління.

Тема 1

ПРЕДМЕТ, МЕТОДИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ МІКРОЕКОНОМІКИ

1.1. Основні поняття і категорії

Абстрагування — відволікання уваги від несуттєвих рис, властивостей та зв'язків об'єкта і зосередження її на тих рисах, властивостях і зв'язках, які є суттєвими для вивчення конкретного процесу чи явища. У результаті абстрагування створюються ідеальні образи реального світу, що завжди є біднішими від реальних. Так, мікроекономіка оперує поняттям “економічний суб'єкт”, вважаючи, що він діє завжди раціонально. На такому припущенні ґрунтується більшість теоретичних моделей мікроекономіки. Під час використання їх у процесі реалізації економічної політики враховується відхилення поведінки економічних суб'єктів від раціональності, конкретизуються їх поведінкові функції та враховується вплив цього відхилення на реальні економічні процеси та явища.

Аксіоматичний метод — метод побудови наукової теорії, згідно з яким деякі судження приймаються як аксіоми, що не потребують доведення, а всі інші умовиводи робляться з цих аксіом за певними логічними правилами. Необхідною умовою знання, отриманого таким методом, є внутрішня несуперечливість, яка свідчить, що теорія правильно побудова-

на, а не тому, що вона істинна. Наприклад, у мікроекономіці стосовно поведінки споживача формулюються “аксіоми уподобань”, які дають можливість надалі побудувати модель, за якою можна визначити його оптимальний вибір.

Аналіз — уявне розчленування об’єкта дослідження на частини (сторони, ознаки, властивості, риси, функції, відношення) і вивчення кожної з них окремо.

Безповоротні затрати — затрати, які не можуть бути відшкодовані навіть за відмови від використання набутого блага (наприклад, витрати на страхування майна, відповідальності чи пасажирів за умови ненастання страхової події).

Блага — засоби задоволення потреб людини. Розрізняють матеріальні та нематеріальні, економічні та неекономічні блага. Мікроекономіка розглядає здебільшого економічні блага, головною ознакою яких є кількісна обмеженість порівняно з потребою. Економічні блага поділяються за різними критеріями на споживчі й виробничі, приватні й суспільні, теперішні й майбутні.

Виробничі можливості — спроможність суспільства (чи окремого підприємства) виробляти економічні блага, раціонально використовуючи всі наявні обмежені ресурси та технологічний рівень виробництва.

Гедонізм (від грец. “задоволення”) — у філософії етичний напрям, що розглядає радість, задоволення та насолоду як мотив, ціль або доказ моральної поведінки. Свідомо чи несвідомо він був і залишається філософією економічної теорії, оскільки примноження багатства як джерела задоволення потреб, що постійно зростають, розглядається цією наукою як абсолютне благо.

Гіпотеза — форма та засіб наукового пізнання, за її допомогою виникає один із можливих (імовірних) варіантів вирішення поставленої наукою проблеми. Гіпотеза може з часом перетворитися на наукову теорію (якщо буде доведена її істинність) або бути замінена іншою гіпотезою, яку з часом можна або підтвердити, або спростувати.

Гіпотетико-дедуктивний метод — метод наукового дослідження, який полягає у висуванні гіпотез про причини явищ, що підлягають дослідженню, та виведенні з них висновків

шляхом дедукції. Якщо всі факти, зазначені у гіпотезі, підтверджуються, то гіпотеза визнається достовірним знанням.

Граничні моделі — метод пізнання, який полягає у дослідженні впливу нескінченно малого приросту змінного чинника на результат. Наприклад, поведінка споживача стосовно її впливу на обсяг попиту досліджується за умови зміни ціни товару на одиницю.

Дедукція — метод наукового пізнання, за якого на основі знань про загальне робиться умовивід про окреме. Наприклад: усі товари — продукти праці, призначені для продажу; мило — продукт праці, який продається на ринку. Висновок: мило — це товар.

Домогосподарство — об'єднання індивідів (осіб) на принципах взаємодопомоги на основі спільного формування й використання ресурсного потенціалу та бюджету. Воно має визначену внутрішню функціональну структуру та економічну поведінку, є ланкою суспільного відтворення та реалізації економічних відносин, а також впливу приватної власності на фактори виробництва з метою задоволення потреб та інтересів власне домогосподарства, індивідів та суспільства. Домогосподарство може бути одно- і багатоосібним. Основні функції домогосподарства як суб'єкта мікроекономіки: постачання факторів виробництва; отримання сукупного доходу та розподіл його на споживання та заощадження; споживання; інвестування у людський капітал; створення умов для відновлення життєвих сил, здатності до праці.

Економічний вибір — вибір господарським суб'єктом найкращого з можливих за певного рівня затрат альтернативних варіантів використання ресурсів для максимального задоволення потреб.

Економічні блага — різновид благ, головною ознакою яких є кількісна обмеженість порівняно з потребою.

Економічні ресурси — людські, природні та капітальні блага, які використовують для виробництва нових економічних благ. До економічних ресурсів належать ті, що існують окремо від їх власника (природні ресурси і капітал), а також не відособлені від власника (здатність до праці та підприємницькі здібності).

Експеримент — спосіб дослідження, за якого експериментатор-дослідник піддає певним змінам об'єкт.

Емпіричне та теоретичне пізнання — пізнання конкретного матеріального об'єкта, яке ґрунтується на спостереженні та експерименті. На основі емпіричного формується теоретичне пізнання, яке оперує не самими об'єктами, а їх ідеалізованими образами, моделями. Основні форми теоретичного дослідження: поняття, судження, умовиводи, ідеї, проблеми, гіпотези, концепції, теорії.

Ідея — форма наукового пізнання, яка втілює осмислення явищ і процесів об'єктивної дійсності, передбачення перспектив і тенденцій їх розвитку, а також можливі засоби впливу на ці явища і процеси з метою належного їх перетворення. Ідеї як спосіб пізнання найчастіше використовуються в нормативній мікроекономіці, яка прагне визначити умови, за яких індивід (домогосподарство), фірма та суспільство можуть досягти максимальних результатів за певного рівня витрат.

Індукція — метод наукового пізнання, за якого на основі відомостей про окремих предмет робиться умовивід про загальне. Наприклад: оскільки криві індивідуального попиту мають від'ємний нахил, то й крива ринкового попиту матиме від'ємний нахил.

Історичне і логічне — єдність історичного і логічного методів наукового дослідження, яка полягає в тому, що логіка категорій і законів економічної науки має віддзеркалювати логіку розвитку об'єктивного історичного процесу.

Капітал (капітальні ресурси) — вироблені людиною товари для виробничого (проміжного) споживання. Це засоби виробництва, які є знаряддями праці (машини, верстати, устаткування, обладнання, споруди, транспортні засоби і т. ін.) та предметів праці (паливо, енергія, сировина, матеріали).

Концепція — форма та засіб наукового пізнання, що у сучасних умовах визначається як спосіб розуміння основної ідеї теорії та як самостійна форма організації знання. Концепція є основоположною, оскільки визначає ефективність практичного застосування певних дій, запропонованих наукою.

Методологія наукового дослідження — система наукових знань про шляхи, методи, засоби та інструменти пізнання істини.

Мікроекономіка — рівень економічної системи, на якому діють окремі суб'єкти господарювання, поведінку яких і вивчає мікроекономіка як наука.

Моделювання — опосередкований метод наукового дослідження, що полягає у заміні оригінального об'єкта аналізу ідеальним — моделлю, яка існує у відповідній знаковій формі, функціонує за законами логіки та відображає реальні процеси матеріального світу. Модель у мікроекономіці — це формалізований опис економічного явища чи процесу, структура якого визначається як об'єктивними властивостями об'єкта дослідження, так і суб'єктивним цільовим характером дослідження.

Нормативна мікроекономіка — частина мікроекономіки як науки, яка припускає запровадження оцінювальних критеріїв до процесів і результатів економічної діяльності. До неї, наприклад, належить теорія суспільного добробуту, яка має обґрунтувати ефективну та справедливую систему розподілу.

Об'єкт дослідження науки мікроекономіки — рівень господарської системи, що складається з окремих господарських одиниць, основними серед яких є домогосподарства та підприємства (фірми), які можуть бути самостійними об'єктами теоретичного аналізу; різні типи ринкових структур, на яких зустрічаються та вступають у ринкові зв'язки покупці та продавці. Об'єктом мікроекономічного аналізу можуть бути умови часткової та загальної рівноваги.

Оптимізаційні моделі — метод пізнання, який ґрунтується на припущенні про оптимальну поведінку економічних суб'єктів. Найчастіше оптимальною вважається поведінка, у результаті якої досягається найвищий результат за визначених затрат або заданий результат за мінімальних затрат ресурсів.

Підприємство (фірма) — будь-який господарський суб'єкт, який з метою отримання прибутку виробляє економіч-

ні блага (товари-речі та товари-послуги), використовуючи обмежені економічні ресурси.

Позитивізм — напрям у науці, який спирається на дане, фактичне, стійке, безсумнівне, досліджує тільки це, ігноруючи метафізичні пояснення як теоретично нездійсненні та практично безплідні. Позитивізм є філософією позитивної мікроекономіки, яка досліджує факти, вивчає те, що наявне.

Позитивна мікроекономіка — частина мікроекономіки як науки, яка вивчає об'єктивні економічні факти.

Поняття — етап процесу пізнання, який надає інформацію про суттєві властивості об'єкта. Мікроекономіка оперує поняттями: “ціна”, “попит”, “ринок”, “споживач” та ін.

Потоки — тривалі безперервні економічні процеси, які вимірюються в певних одиницях (грошових або натуральних) за певний період часу.

Потреба — необхідність чого-небудь для підтримки життєдіяльності та розвитку особи, фірми, колективу чи суспільства. Спонукає економічних суб'єктів до активних дій.

Предмет мікроекономіки — поведінка господарських суб'єктів, на основі якої вони обирають: які товари (що) виробляти, як їх виробляти, як розподілити ресурси для виробництва належного обсягу благ, для кого виробляти блага в умовах обмежених економічних ресурсів. Мікроекономіка вивчає також проблеми індивідуального вибору та поведінку груп людей на окремих ринках і взаємодію ринків.

Проблема — форма наукового пізнання, за якої дослідник на основі власних і суспільних знань формує питання, щоб зробити науковий висновок або відкриття.

Раціональна поведінка — тип поведінки економічного суб'єкта, за якої він максимізує задоволення своїх потреб відповідно до власних ресурсів.

Раціоналістичні моделі — метод пізнання, який ґрунтується на припущенні, що всі економічні суб'єкти діють раціонально. В основі раціональних дій економічного суб'єкта лежить критерій “затрати — вигоди”.

Рівноважні моделі — метод пізнання, який ґрунтується на припущенні, що ринковій системі, як і її складовим, природно притаманна рівновага, тобто під час її порушення вона

може самовідновлюватись. Наприклад, ціна будь-якого товару на певному ринку може піднятися вище рівноважного рівня. За цих умов утвориться надлишок нереалізованих товарів. Для їх реалізації з метою відновлення рівноваги попиту та пропозиції на цьому товарному ринку необхідно знизити ціну до попереднього рівня.

Синтез — уявне поєднання в єдине ціле розчленованих аналізом частин.

Спостереження — метод дослідження, за якого дослідник пізнає риси, властивості, функції об'єкта, не змінюючи сам об'єкт. Наприклад, з метою виявлення поведінки споживача щодо розподілу доходу на поточне і відстрочене споживання дослідник вивчає, чому одні соціальні чи вікові групи людей більше споживають у поточному періоді, інші — будуть споживати більше у майбутньому, а треті прагнуть зберегти приблизно однаковий рівень споживання впродовж усього свого життя.

Судження — ствердження або заперечення певного положення, конкретної ситуації. Наприклад, ціна — це грошове вираження вартості товару.

Теорія — найвища форма організації наукового знання, яка дає цілісне уявлення про закономірності та закони (суттєві структурні, функціональні, причинно-наслідкові, генетичні зв'язки) тієї чи іншої галузі дослідження. На відміну від гіпотези, теорія є достовірним знанням, істинність якого доведена і перевірена практикою. Теорія порівняно з іншими формами достовірного знання має логічну організацію змісту об'єкта, який досліджується, що дає змогу не лише зрозуміти явище чи процес у внутрішніх зв'язках і цілісності під час їх дослідження, а й передбачити їх зміни та поведінку в майбутньому.

Узагальнення — метод пізнання, за допомогою якого здійснюється сходження від одиничних до особливих та загальних ознак і властивостей певної групи чи класу об'єктів. Наприклад, окремий споживач зі зростанням доходів збільшує обсяг споживання. Оскільки так поводить себе значна кількість споживачів, є підстави стверджувати, що підвищення

рівня доходів у суспільстві зумовить зростання попиту на ринку.

Умовивід — результат установлення зв'язків між судженнями. Наприклад, на ціну впливає співвідношення між попитом і пропозицією.

Утилітаризм — етичний напрям, який ґрунтується на припущенні, що метою людських вчинків є прагнення матеріальної вигоди, користі, добробуту незалежно від того, йдеться про індивіда чи суспільство. Ця філософія мікроекономіки теоретично обґрунтовує способи примноження матеріального багатства і доходів, але обмежена у розумінні сенсу економічного і соціального буття.

1.2. Навчальний тренінг

Контрольні запитання

- 1. У чому полягають основні відмінності предметів дослідження макроекономіки та мікроекономіки?*
- 2. Які економічні школи справили найбільший вплив на формування сучасної методології мікроекономіки?*
- 3. Наведіть приклади використання в процесі пізнання мікроекономічних явищ індукції та дедукції, аналізу та синтезу, абстрактного, логічного та історичного методів.*

Тести

- До кола проблем предмета мікроекономіки не належить аналіз:
  - а) координації окремих ринків;
  - б) поведінки окремих господарських суб'єктів;
  - в) функціонування окремих ринків;
  - г) зовнішньоекономічної рівноваги.

2. Мікроекономіка вивчає такі аспекти функціонування окремої фірми:

- а) ступінь глибини спеціалізації виробництва;
- б) обсяг виробництва фірми за наявної ринкової ціни;
- в) територіальне розміщення виробничих підрозділів;
- г) логістику.

3. Мікроекономіка не аналізує домогосподарства у таких аспектах:

- а) реакція попиту домогосподарства на зміну цін;
- б) розподіл доходів між окремими домогосподарствами;
- в) схильність домогосподарства продавати послуги факторів виробництва;
- г) умови рівноваги домогосподарства як споживача.

4. Розміщення приватних благ у сучасній економіці здійснюється переважно за допомогою:

- а) переговорів;
- б) ринку;
- в) авторитету;
- г) виборів.

5. До чистих суспільних благ найбільше тяжіють:

- а) послуги залізниці;
- б) житло;
- в) оборона країни;
- г) міська зона відпочинку.

6. Чисте приватне благо характеризується:

- а) наявністю механізму вилучення;
- б) відсутністю конкуренції між споживачами;
- в) статусом державного виробництва;
- г) наданням через механізм авторитету.

7. Мікроекономіка вивчає:

- а) економічну поведінку країни в цілому;
- б) економічну поведінку окремих господарських одиниць;

- в) структуру національного доходу;
- г) загальну динаміку цін.

8. Порівняльна статика:

- а) вивчає, як змінюються екзогенні змінні зі зміною ендогенних чинників;
- б) вивчає, як змінюються ендогенні змінні зі зміною екзогенних чинників;
- в) порівнює стан двох окремих галузей у певний період;
- г) не дає користі, тому що екзогенні змінні ніколи у тривалому періоді не залишаються незмінними.

9. До позитивної мікроекономіки не належить таке твердження:

- а) зі зростанням ціни обсяг попиту знижується;
- б) зниження податків на виробництво сприяє зростанню обсягу пропозиції;
- в) досконала конкуренція забезпечує найвищий рівень суспільного добробуту;
- г) зростання доходу споживача призведе до зниження споживання картоплі.

10. Яке твердження стосовно позитивного аналізу не є правильним:

- а) позитивний аналіз визначає найкраще з можливих вирішень економічної проблеми;
- б) позитивний аналіз показує, як розвиватиметься в часі економічна система;
- в) нормативний аналіз може давати неправильні результати, оскільки ґрунтується на чийсь думці, а позитивний аналіз завжди дає правильний результат;
- г) оскільки позитивний аналіз ґрунтується на моделі, а не на реальних явищах, він найчастіше не дає належного результату?

11. До теоретичних засад маржиналізму не належить:

- а) суб'єктивно-психологічний підхід до дослідження економічних явищ і процесів;

- б) обумовленість економічної поведінки індивіда егоїстичним інтересом;
- в) розмежування сукупної та граничної корисності;
- г) ідеологічний підхід до аналізу економіки.

12. Виробнича функція характеризує:

- а) наявний обсяг виробничих ресурсів;
- б) запланований обсяг виробництва;
- в) максимально можливий обсяг виробництва з певного обсягу ресурсів;
- г) рівень технології виробництва.

13. Поведінка економічних суб'єктів є раціональною, якщо вони:

- а) максимізують свою цільову функцію;
- б) не беруть до уваги реакцію інших суб'єктів;
- в) використовують усі наявні ресурси для задоволення своєї мети;
- г) здійснюють господарську діяльність.

14. Комбінація продуктів знаходиться на кривій виробничих можливостей, якщо:

- а) виробничі ресурси повністю використовуються;
- б) покращується технологія виробництва;
- в) досягається технічна ефективність виробництва;
- г) виробляється максимально можливий обсяг продукції з певного обсягу виробничих ресурсів.

15. До функцій домогосподарства не належить:

- а) виробнича діяльність;
- б) споживання;
- в) заощаджування;
- г) пропозиція факторів виробництва.

16. Економічним ресурсом не є:

- а) праця;
- б) капітал;

- в) гроші;
- г) час.

17. До функцій фірми не належить:

- а) використання економічних ресурсів;
- б) придбання предметів споживання;
- в) інвестування;
- г) придбання виробничих ресурсів.

18. Моделлю не вважається:

- а) досконалий ринок;
- б) раціональний споживач;
- в) крива попиту;
- г) торгівля на Франкфуртській фондовій біржі.

19. Поняття методу науки включає:

- а) способи оптимального використання всієї сукупності засобів пізнання;
- б) структуру предмета;
- в) набір фактичних даних;
- г) ціннісні установки вченого.

20. Яке твердження не характеризує модель:

- а) модель складається з декількох реалістичних припущень;
- б) модель будується на основі абстракції;
- в) за допомогою моделі можна отримати уявлення про майбутній розвиток;
- г) модель корисна тоді, коли її змінні можна виміряти?

Графічна вправа

Накресліть криву виробничих можливостей і покажіть, як вплинуть на неї такі чинники:

- 1) збільшення обсягу наявних економічних ресурсів;

- 2) впровадження нових технічних досягнень в одній із галузей;
- 3) підвищення пенсійного віку для працівників.

Розрахункова задача

Малий підприємець Хоменко заробляє за одну годину 50 грн. Його мати перебуває на пенсії. Для того щоб придбати м'ясо по 20 грн за 1 кг, необхідно витратити 1 год на те, щоб дістатися до віддаленого приміського ринку та повернутися з нього. М'ясо по 40 грн за 1 кг можна придбати на найближчому до місця проживання ринку. Який обсяг покупок має зробити підприємець Хоменко, щоб купівля дешевшого м'яса на віддаленому ринку стала раціональною? А його матір?

Аналітичні завдання

1. На основі моделі кругообігу ресурсів, продуктів та доходів у закритій економіці поясніть, як вплине на економіку підвищення ставки оподаткування доходів громадян.

2. Розкрийте зв'язок між потребами, ресурсами та виробничими можливостями суспільства.

3. “Для вільної конкуренції характерна велика кількість учасників ринку з боку попиту і пропозиції, і жоден з них не може впливати своєю поведінкою на ціну, однорідність продукції, досконалість інформації, відсутність бар'єрів входу і виходу”. Визначте, нормативним чи позитивним є це висловлювання.

4. У зв'язку з тим, що модель припускає абстрагування від деяких сторін досліджуваного предмета, вона не може цілком відображати реальність. Наскільки у такому випадку вмотивовано використання моделей для пояснення процесів, що відбуваються у реальності?

5. Поміркуйте, які саме ресурси обмежують виробничі можливості економіки України. Чи можна вирішити проблеми обмеженості ресурсів? Які заходи ви рекомендуєте?

Проблеми для обговорення

1. *Зв'язок мікроекономічної теорії з теорією фінансів (чи іншими економічними науками).*
2. *Моделювання в мікроекономічній теорії.*

1.3. Практичні ситуації

Завдання 1

Проблеми, які безпосередньо стосуються мікроекономіки, можна спостерігати де завгодно, навіть у космосі.

Затори у космосі?

Здається, що космос безмежний, а тому навряд чи можна говорити про якісь затори, якщо йдеться про розміщення у ньому супутників зв'язку. Проте не всі ділянки навколоземного космічного простору є рівноцінними. Найбільш привабливими для комерційного освоєння наразі є ділянки, розміщені на висоті 35 880 км над екватором, — на “геостаціонарній орбіті”, де рух супутника синхронізований з обертанням Землі, у результаті чого він ніби “зависає” над поверхнею планети, даючи змогу здійснювати комунікаційні послуги та неперервне теле- і радіомовлення 24 години на добу.

Однак проблема полягає у тому, що на такій орбіті можна розмістити не більше ніж 180 супутників, оскільки за більшої щільності “заселення” орбіти різко зростає небезпека зіткнення штучних космічних об'єктів. Більша частина найзручніших з огляду на територіальне розміщення країн “стоянок” супутників уже давно зайнята. На “геостаціонарній орбіті” перебувають супутники, виведені туди багато років тому, а також відносно нещодавно. Купити місце на орбіті для встановлення супутника неможливо, оскільки у космосі

немає права приватної власності, а згідно з Угодою ООН “Про відкритий космос” він є “надбанням усього людства”.

Джерело: *Долан Э.Дж.* Рынок: микроэкономическая модель / Э.Дж. Долан, Д.Е. Линдсей. — СПб. : Автокомп, 1992. — С. 7—8.

1. Який із принципів мікроекономіки представлений в описі проблеми з геостаціонарними супутниками?
2. Наскільки ефективно, на вашу думку, використовується людством геостаціонарна орбіта?
3. Які заходи варто здійснити для того, щоб покращити ефективність використання навколоземного космічного простору?

Завдання 2

Відомий австрійський економіст Ойген фон Бьом-Баверк так оцінив значення теорії граничної корисності:

“Ідея граничної корисності — це “Сезаме, відкрийся”, формула, що надає ключ до всіх найскладніших явищ економічного життя і дає змогу вирішити найбільш заплутані проблеми науки”.

Джерело: *Жид Ш.* История экономических учений / Ш. Жид, Ш. Рист ; пер. с фр. — М. : Экономика, 1995. — С. 329.

1. Під час використання якого з методів мікроекономічного аналізу широко застосовується ідея граничних величин?
2. Наведіть приклади застосування граничного підходу в мікроекономічній теорії.
3. У чому полягає значення теорії граничної корисності для пояснення поведінки господарських суб'єктів?
4. Дайте визначення сукупної і граничної корисності та накресліть графіки для різних видів функції корисності.
5. Які альтернативні підходи застосовуються до визначення корисності і як вони реалізуються у мікроекономічному аналізі?

Завдання 3

Німецький економіст Герман Гайнріх Госсен писав:

“Для того щоб досягнути максимальної суми задоволень, індивід, який має вибір між різними видами задоволень, але не має вдосталь часу, щоб випробувати їх усі, зобов’язаний... випробувати їх усі частково ще до того, як він повністю випробує найбільш сильне з них. Співвідношення між ними має бути таким, щоб у момент переривання величина всіх задоволень була однаковою”.

Джерело: *Негиши Т. История экономической теории : учебник / Т. Негиши ; пер. с англ. — М. : Аспект-Пресс, 1995. — С. 369.*

1. Які методи наукового пізнання використовує Г.Г. Госсен у наведеному висловлюванні, щоб сформулювати свій висновок?
2. Яка з концепцій корисності лежить в основі наведеного висловлювання?
3. У чому полягає проблема обмеженості ресурсів у контексті вибору споживача на думку Г.Г. Госсена?
4. Які принципи поведінки господарських суб’єктів лежать в основі висновку Г.Г. Госсена?

Завдання 4

Відомий італійський економіст і соціолог Вільфредо Парето у статті “Нові теорії економічної теорії” (1890) зазначив:

“Загальні рівняння економічної рівноваги виводяться з гіпотези спадної граничної корисності, внаслідок чого постає питання, чи ці рівняння дають результати, що впливають з досвіду. Це, насправді, і є єдиною адекватною демонстрацією положень, на які політична економія претендує як на свої власні, і становить предмет дискусії в її межах. Перша частина судження використовується лише для виведення висновків з певної гіпотези і нічого не говорить щодо обґрунтованості їх як твердження про конкретні факти. Для перевірки їх обґрунтованості з цього погляду умовиводи потрібно було б

порівняти з досвідом: по-перше, тому що це дасть змогу де-фінітивно довести вже висунуту гіпотезу, яка до моменту, поки цей тест не проведено, залишається лише ймовірною (сприймається апріорі), та, по-друге, тому що це засіб перевірки того, чи цей спосіб репрезентації економічних явищ дійсно виявляє суттєві риси явищ, що досліджуються”.

Джерело: *Pareto V. The New Theories of Economics / V. Pareto // Journal of Political Economy. — 1890. — Vol. 5* (<http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/pareto/theories>).

1. Які методи наукового пізнання представлені у фрагменті тексту видатного економіста?

2. З’ясуйте, який, на думку В. Парето, має бути взаємозв’язок між окремими формами та етапами наукового пізнання в галузі економіки.

3. У чому полягають недоліки аксіоматичного методу, якщо його результати не підлягають перевірці практикою?

4. У чому полягає взаємозв’язок наукової теорії і господарської практики?

Завдання 5

Відомий французький економіст, лауреат Нобелівської премії Моріс Алле писав:

“...Для економіста, як і для фізика, основне завдання — не використання математики заради неї самої, а її застосування як засобу дослідження й аналізу конкретної реальності. Таким чином, завдання полягає у невідривності теорії від її застосування”.

Джерело: *Алле М. Современная экономическая наука и факты / М. Алле // THESIS. — 1994. — Т. 2. — Вып. 4. — С. 13—14.*

1. Чому математичні методи не можуть вважатися визначальними під час дослідження мікроекономічних явищ і процесів?

2. Чи завжди можна забезпечити практичне використання висновків економічної теорії?

3. Які чинники обумовлюють ступінь практичної значущості та можливості впровадження теоретичних висновків на мікроекономічному рівні?

4. Як співвідносяться “знання з господарської практики” та мікроекономічна теорія?

Завдання 6

Відомому британському економісту Альфреду Маршаллу належить висловлювання:

“Економіст ніколи не повинен випускати з уваги можливості практичного застосування результатів економічних досліджень”.

Джерело: *Маршалл А. Принципы экономической науки : в 3 т. / А. Маршалл. — М. : Прогресс, 1993. — Т. 1. — С. 97.*

1. У чому полягає важливість практичного застосування результатів економічних досліджень?

2. У який спосіб економісти можуть впроваджувати у практику свої рекомендації?

3. Чи завжди застосування на практиці результатів мікроекономічних методів дослідження дає позитивний результат?

4. Наведіть приклади застосування теоретичних положень мікроекономічної теорії на практиці.

Завдання 7

Видатний американський економіст Джон Б. Кларк дав такий опис дії одного з економічних законів:

“...Якщо уявити, що люди виводяться на поле одне за одним доти, доки їх чисельність не досягне двадцяти, можна побачити, що кожен з них додає до врожаю менше, ніж його попередник. Продукт, який може бути приписаний кожній окремій людині, стає поступово меншим, у міру того, як робоча сила досягає свого повного складу. І величина, створена двадцятим робітником, — найменша з усіх”.

Джерело: *Кларк Дж.Б.* Распределение богатства / Б.Дж. Кларк ; пер. с англ. — М. ; Л. : ОГИЗ : Соцэкгиз, 1934. — С. 137.

1. Який економічний закон описує Дж.Б. Кларк? У чому полягають його причинно-наслідкові зв'язки?
2. Які інші відомі економісти встановили аналогічні причинно-наслідкові зв'язки?
3. Якими інструментарієм та методологією користувався Дж.Б. Кларк для виведення цього закону?
4. Чи можна вважати, що зроблений ученим висновок має характер абсолютної істини?
5. Накресліть графік виробничої функції, що відповідає наведеному в тексті твердженню.

Завдання 8

Великий індійський гуманіст Магатма Ганді стверджував:

“Світ достатньо великий, щоб задовольнити потреби будь-якої людини, проте надто малий, щоб задовольнити людську жадобу”.

Джерело: <http://ru.wikikwot.org/wiki/gandi>

1. Яку загальну мікроекономічну проблему можна співвіднести з висловом М. Ганді?
2. Поясніть, чому “людська жадоба” (її можна трактувати як намагання людини якомога повніше задовольнити свої матеріальні потреби) призводить до проблем із використанням наявних ресурсів.
3. Чи є потреби, задоволення яких не передбачає вичерпання ресурсів?

Тема 2

ОСНОВИ МІКРОЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ

2.1. Основні поняття і категорії

Абсолютно (досконало) еластичний попит — попит, який має місце, коли нескінченно мала відсоткова зміна ціни зумовлює нескінченно малу відсоткову зміну попиту.

Абсолютно еластична пропозиція — ситуація, коли за певною ціною постачальники готові продавати нескінченно великий обсяг товару.

Абсолютно нееластична пропозиція — ситуація, коли обсяг пропозиції не реагує на зміну ціни.

Абсолютно нееластичний попит — попит, який має місце тоді, коли зміна ціни зовсім не впливає на зміну обсягу попиту.

Еластична пропозиція — ситуація, коли зміна ціни на 1 % спричиняє зміну обсягу пропозиції, що перевищує 1 %.

Еластичний попит — попит, який має місце тоді, коли зміна ціни на 1 % спричиняє зміну обсягу попиту, що перевищує 1 %.

Еластичність попиту за доходом — показник, який показує, на скільки відсотків зміниться обсяг попиту, якщо дохід зміниться на 1 %.

Еластичність попиту за ціною — показник, який показує, на скільки відсотків зміниться обсяг попиту, якщо ціна товару зміниться на 1 %.

Еластичність пропозиції за ціною — чутливість обсягу пропозиції до змін у ціні товару, який підприємець готовий постачати на ринок.

Еластичність — міра впливу однієї змінної величини на зміну іншої.

Ефект Веблена (“ефект демонстративного споживання”) — пряма (а не обернена) залежність між попитом і ціною. Прикладом вияву є намагання придбати ті товари, які у зв’язку з досить високою ціною недоступні для більшості споживачів, а тому вважаються престижними.

Ефект Гіффена — ситуація, коли зменшення ціни призводить до скорочення попиту на товар, а зростання ціни — до його збільшення. Крива попиту для товарів Гіффена має не від’ємний, а додатний нахил.

Ефект доходу — зміна обсягу попиту внаслідок зміни величини реального доходу споживачів у зв’язку зі зміною ціни товару.

Ефект заміщення — зміна обсягу попиту внаслідок переключення попиту споживача на товари, ціна яких зменшилася стосовно інших.

Ефект наслідування (приєднання до більшості) — зростання попиту внаслідок того, що індивіди схильні враховувати попит інших осіб на певний товар: чим більше товар купують інші, тим вищий попит на нього. Часто пов’язаний з впливом моди на споживчі смаки й уподобання.

Ефект очікуваних цін — ілюзія порушення дії закону попиту. Пояснюється тим, що, якщо ціни знизились і споживач очікує зниження цін у майбутньому, він буде обмежувати поточне споживання, і, навпаки, очікуючи зростання цін у перспективі — збільшуватиме. Виникає враження, що є пряма залежність між ціною й величиною попиту і крива попиту має додатний нахил. Насправді такий висновок хибний, оскільки ґрунтується на зіставленні не поточних цін і поточного обсягу попиту, а поточних і очікуваних цін.

Ефект сноба (протилежний ефекту наслідування) — ситуація, коли є люди, які не хочуть споживати те, що споживають усі, намагаючись вирізнитися із загальної маси споживачів. Зі збільшенням кількості споживачів окремого товару їх попит на нього зменшуватиметься.

Закон попиту — стійкий обернений причинно-наслідковий зв'язок між ціною і величиною попиту на товар.

Закон пропозиції — стійкий прямий зв'язок між ціною та обсягом товарів, який товаровиробник готовий поставити на ринок за певний період.

Зміни величини (обсягу) попиту — зміни обсягу попиту на товар залежно від зміни його ціни за інших незмінних обставин. Графічно зображаються рухом уздовж кривої попиту.

Зміни величини (обсягу) пропозиції — зміни обсягу пропозиції товару залежно від зміни його ціни за інших незмінних обставин. Графічно зображаються рухом уздовж кривої пропозиції.

Зміни у попиті — результат дії чинників попиту, окрім власної ціни товару, тобто нецінових чинників, а саме зміни величини їх доходів, зміни очікувань покупців та їх смаків, зміни цін на споріднені товари. Графічно зображаються зміщенням положення кривої попиту.

Зміни у пропозиції — результат дії чинників пропозиції, окрім власної ціни товару, тобто нецінових чинників, а саме зміни кількості продавців, зміни цін ресурсів, зміни очікувань продавців, зміни технології, зміни цін на споріднені товари. Графічно зображаються зміщенням положення кривої пропозиції.

Крива Енгеля — графічна залежність між обсягом попиту та рівнем доходу споживача.

Крива попиту — графік, що показує, яку кількість товару покупець готовий придбати за різними цінами протягом певного часу.

Крива пропозиції — графік, що показує, яку кількість товару продавець готовий продати за різними цінами протягом певного часу.

Нееластична пропозиція — ситуація, коли зміна ціни на 1 % спричиняє зміну обсягу пропозиції, меншу ніж 1 %.

Нееластичний попит — ситуація, коли зміна ціни на 1 % спричиняє зміну обсягу попиту, меншу ніж 1 %.

Нейтральні товари — товари, попит на які не залежить від зміни доходу.

Нижчі товари — товари, попит на які зменшується зі зростанням доходу.

Нормальні товари — товари, попит на які збільшується зі зростанням доходу і, навпаки, зменшується зі зменшенням доходу.

Переxресна еластичність — ступінь зміни обсягу попиту (пропозиції) на певний товар у відповідь на зміну ціни іншого товару.

Попит — платоспроможна потреба, тобто кількість благ, яку суб'єкт чи суб'єкти господарювання здатні оплатити.

Попит з одиничною еластичністю — ситуація, коли зміна ціни на 1 % приводить до зміни попиту на 1 %.

Пропозиція — обсяг товарів і послуг, який виробники хочуть і можуть постачати на ринок за різною ціною протягом певного часу.

Пропозиція з одиничною еластичністю — ситуація, коли зміна ціни на 1 % спричиняє зміну обсягу пропозиції на 1 %.

Ринкова пропозиція — сума індивідуальних пропозицій окремого товару за певний проміжок часу.

Ринковий попит — сума індивідуальних попитів на окремий товар за різних цін протягом певного часу.

Споріднені товари — товари, зміна в попиті на один з яких спричиняє зміни в попиті на інші. Розрізняють товари-замінники і товари-доповнювачі.

Товари-доповнювачі (комплементи) — товари, які зазвичай споживаються разом. Коефіцієнт переxресної еластичності для них є додатним.

Товари-замінники (субститути) — товари, які задовольняють однакову потребу, а тому можуть замінювати один одного. Коефіцієнт переxресної еластичності для них є від'ємним.

Функція попиту — функціональна залежність обсягу попиту від чинників, які на нього впливають.

Функція пропозиції — функціональна залежність обсягу пропозиції від чинників, які на неї впливають.

2.2. Навчальний тренінг

Контрольні запитання

1. Дайте визначення закону попиту. Поясніть спадний характер кривої попиту. Що означає рух кривої попиту догори та донизу? Що означає збурення (зміщення) кривої попиту?

2. Поясніть, чому ефект очікуваних цін створює ілюзію порушення дії закону попиту.

3. Зробіть порівняльний аналіз лінійної (точкової) та дугової еластичності попиту за ціною. Яке це має практичне значення?

Тести

1. Ефект доходу має місце, якщо:

а) доходи людей зменшуються і їх попит на певний продукт знижується;

б) зниження цін товарів приводить до того, що споживач може купувати більше певного блага, не зменшуючи попит на інші;

в) обсяг покупок деяких товарів скорочується зі зростанням доходів населення;

г) разом зі зростанням доходів схильність людей до заощаджень зростає.

2. Ефект заміщення — це зростання попиту на благо, зумовлене:

а) зміною загального рівня цін на всі товари;
б) пропозицією нових благ-замінників;
в) зміною смаків споживача;
г) зміною у реальному доході, спричиненою зниженням цін на блага, що споживаються домогосподарством.

3. Яке твердження характеризує нижче благо:

а) попит на благо зростає, якщо його ціна зменшується;
б) попит на благо скорочується, якщо зменшується ціна блага-замінника;
в) попит на благо скорочується, якщо доходи домогосподарства зростають;
г) еластичність за доходом більша від нуля?

4. Яке твердження характеризує товар Гіффена:

а) перехресна еластичність менша від нуля;
б) з підвищенням ціни певного товару попит на нього зменшується;
в) еластичність за доходом менша від нуля;
г) зниження ціни товару зумовлює скорочення обсягу попиту на нього?

5. Крива Енгеля є прямою лінією з додатним нахилом, якщо:

а) частка певного блага у структурі споживання зі зростанням доходу залишається незмінною;
б) еластичність за доходом є від'ємною;
в) благо є комплементом до наданого;
г) благо є нейтральним.

6. Закон попиту передбачає:

а) зі зростанням доходів споживачі купують більше товарів;
б) крива попиту має додатний нахил;
в) перевищення пропозиції над попитом зумовлює зниження ціни;
г) зі зменшенням ціни товару обсяг запланованих покупок зростає.

7. За законом пропозиції зростання цін (за інших незмінних умов) супроводжується:

- а) зростанням обсягу пропозиції;
- б) зміщенням кривої пропозиції праворуч від початку координат;
- в) зміщенням кривої пропозиції до початку координат;
- г) зменшенням обсягу пропозиції.

8. Зміна якого чинника не викликає зміщення кривої попиту:

- а) смаки та уподобання споживачів;
- б) обсяг та розподіл національного доходу;
- в) ціна товару;
- г) кількість чи вік споживачів?

9. Удосконалення технології зміщує лінію:

- а) попиту праворуч;
- б) попиту ліворуч;
- в) пропозиції праворуч;
- г) пропозиції ліворуч.

10. Крива Енгеля є прямою лінією з від'ємним нахилом, якщо:

- а) частка певного блага у структурі споживання зі зростанням доходу залишається незмінною;
- б) благо є заміником наданого;
- в) зростання доходу зумовлює зменшення споживання блага;
- г) благо є нейтральним стосовно зміни доходу.

11. Зміщення кривої пропозиції на товар А пояснюється:

- а) зменшенням попиту на товар А;
- б) зниженням ціни на товар А;
- в) підвищенням ціни на товар А;
- г) зміною цін на ресурси, необхідні для виробництва товару А.

12. Коли ціна знижується, а обсяг попиту зростає (припускаючи, що функція попиту лінійна), то:

- а) еластичність попиту за доходом скорочується;
- б) сукупна виручка збільшується до точки, в якій еластичність дорівнює одиниці, після чого виторг зменшується;
- в) стимулюється споживання товарів-замінників;
- г) коефіцієнт еластичності не змінюється.

13. Якщо, незважаючи на зміну ціни товару, сукупна виручка не змінюється, то коефіцієнт цінової еластичності:

- а) більший за 1;
- б) менший за 1;
- в) дорівнює 0;
- г) дорівнює 1.

14. Коли будь-яка кількість товару продається за однаковою ціною, попит на цей товар є:

- а) абсолютно нееластичним;
- б) нееластичним;
- в) еластичним;
- г) абсолютно еластичним.

15. Для товару Гіффена:

- а) ефект заміщення більший, ніж ефект доходу;
- б) ефект заміщення менший, ніж ефект доходу;
- в) обсяг споживання зростає зі збільшенням доходу;
- г) лінія попиту має від'ємний нахил.

16. За законом пропозиції зниження цін (за інших незмінних умов) супроводжується:

- а) збільшенням обсягу пропозиції;
- б) зменшенням кривої пропозиції від початку координат;
- в) зменшенням кривої пропозиції до початку координат;
- г) зменшенням обсягу пропозиції.

17. Зміна якого фактора не викликає зміщення кривої пропозиції:

- а) технологій виробництва;

- б) збільшення імпорту;
- в) ціни товару;
- г) кількості споживачів.

18. Які з наведених характеристик належать до нормальних благ:

- а) попит на благо зростає, якщо його ціна зменшується;
- б) попит на благо скорочується, якщо зменшується ціна блага-замінника;
- в) попит на благо скорочується, якщо доходи домогосподарства зростають;
- г) споживання цього блага не залежить від величини доходу?

Графічні вправи

1. За даними таблиці побудуйте:

- 1) криві індивідуального попиту для кожного покупця;
- 2) криву ринкового попиту.

Ціна товару	Величина індивідуального попиту			Ринковий попит
	I покупець	II покупець	III покупець	
6	2	3	5	10
5	3	4	6	13
4	5	6	8	19
3	8	9	10	27

2. У миттєвому періоді пропозиція товару не реагує на зміну ціни, тоді як у короткостроковому періоді фірми можуть змінювати обсяг виробництва, а у довгостроковому — нарощувати виробничі потужності, впроваджувати нові технології, мігрувати між ринками. Побудуйте відповідні криві пропозиції та поясніть відмінності між ними стосовно показника цінової еластичності.

3. Крива річної пропозиції зернових для України описується рівнянням

$$Q^s = 10 + 0,02P,$$

де Q^s — обсяг збору зернових, млн т; P — середня ціна зернових, грн/т.

Визначте:

- 1) обсяг виробництва зернових за ціною: 500 грн за 1 т, 1000 грн за 1 т, 2000 грн за 1 т;
- 2) що відбудеться з кривою пропозиції, якщо українські виробники зернових матимуть щорічні квоти на імпорт обсягом 5 млн т;
- 3) накресліть відповідні криві пропозиції.

Розрахункові задачі

1. Функція попиту представлена виразом:

$$Q_X^D = 100 - 25P_X + 2P_Y + 10I$$

де Q_X^D — обсяг попиту на товар X ; P_X і P_Y — ціни товарів X і Y ; I — величина доходу, $P_X = 4$; $P_Y = 5$; $I = 50$.

Розрахуйте:

- 1) обсяг попиту за заданих умов;
- 2) еластичність попиту за доходом;
- 3) зміну кривої попиту, якщо дохід знизиться до 40 грн.

2. За даними таблиці розрахуйте:

- 1) цінову еластичність попиту на товар X ;
- 2) перехресну еластичність попиту на товар X з урахуванням ціни товару Y .

Період	P_X	P_Y	Q_X^D
Базисний	20	15	40
Наступний	10	10	60

3. Фірма є єдиним виробником ванадію у світі. Цінова еластичність попиту на цей продукт становить $-0,5$ і не зале-

жить від обсягу виробництва. Керівництво компанії вирішило скоротити обсяг виробництва на 40 %. На скільки відсотків зміниться ціна ванадію?

4. Функція попиту має вигляд: $P = 3000 - 0,1Q^2$. Визначте, за якого обсягу попит буде еластичним, а за якого — нееластичним.

5. Коефіцієнт цінової еластичності попиту на певний товар дорівнює 0,5, а еластичність попиту за доходом — 0,8. Як зміниться обсяг попиту на цей товар, якщо його ціна зменшиться на 10 %, а доходи населення збільшаться на 5 %? (Загальний рівень цін залишається без змін.)

Аналітичні завдання

1. Функція попиту представлена виразом

$$Q_X^D = 100 - 25P_X + 2P_Y + 10I,$$

де Q_X^D — обсяг попиту на товар X ; P_X і P_Y — ціни товарів X і Y ; I — величина доходу.

Дайте відповіді на такі запитання:

- 1) чи є товар X нижчим благом?
- 2) чи є товари X і Y доповнювачами (комплементами)?
- 3) як зміниться величина попиту, якщо доходи споживачів збільшаться на 5 гр. од.?

2. Функція пропозиції представлена виразом

$$Q_X^S = 100 + 25P_X + 20P_Y - 5P_R,$$

де Q_X^S — обсяг пропозиції та товар X ; P_X і P_Y — ціни товарів X і Y ; P_R — ціна виробничого ресурсу.

Дайте відповідь на такі запитання:

- 1) чи є продукти X і Y взаємними заміниками або доповнювачами у виробництві?
- 2) як зміниться обсяг пропозиції, якщо ціна на ресурс зросте на 2 гр. од.?

3) чи поширюється на цей товар закон пропозиції?

3. Як вплинуть на пропозицію товару X , яка має додатний нахил, такі чинники:

1) збільшення кількості фірм у галузі, що виробляє товар X ;

2) зменшення цін на ресурси, за допомогою яких виробляється товар X ;

3) надання субсидій виробникам цього товару;

4) запровадження спеціального податку (акцизу) на цей товар;

5) очікування підприємців:

а) зниження в найближчому майбутньому цін на цей товар;

б) зростання в найближчому майбутньому цін на цей товар;

в) зниження ціни товару Y , на виробництво якого використовують ті самі ресурси, що й на виробництво товару X ?

4. Як вплинуть на попит товару X такі чинники:

1) зростання ціни товару-замінника;

2) зростання доходів, якщо товар X є нижчим товаром;

3) споживачі очікують зміни цін на цей товар:

а) у бік зниження;

б) у бік зростання.

4) запровадження адвалорного податку на цей продукт;

5) зниження ціни товару-комплемента;

6) запровадження митних бар'єрів на ввезення цього товару з-за кордону?

5. Предмет розкоші — це товар, для якого еластичність доходу більша за одиницю. Чи можливо, щоб в економіці з двома товарами обидва товари були предметами розкоші?

6. Як вплине підвищення ціни на бензин на:

1) обсяг продажу автомобілів, що вже були у вжитку;

2) криву попиту на бензин;

3) попит на послуги громадського транспорту?

7. Доведіть, що крива пропозиції, яка проходить через початок координат, завжди має коефіцієнт цінової еластичності, що дорівнює одиниці.

8. За роки незалежності в Україні зменшилося споживання основних продуктів харчування на одну особу. Проте споживання картоплі збільшилося. Чим можна пояснити це явище?

Проблеми для обговорення

1. Чим можна пояснити той факт, що еластичність попиту за ціною у верхній частині кривої попиту вища, ніж у нижній?

2. Поясніть, чому ефект очікуваних цін створює ілюзію порушення дії закону попиту.

3. З'ясуйте спільне й відмінне ефектів сноба і Веблена.

4. Поясніть, чому:

а) економісти нехтують знаком “мінус” при коефіцієнті еластичності попиту за ціною;

б) для визначення коефіцієнта еластичності використовують відсоткову зміну ціни та попиту, а не абсолютні їх величини.

5. Чи можна вважати, що блага Гіффена завжди є благами нижчої споживчої цінності?

2.3. Практичні ситуації

Завдання 1

Важливим інструментом підтримки вітчизняного виробника є субсидування виробництва. Матеріал, наведений нижче, ілюструє використання цього інструменту в Україні.

Аграрії просять Кабінет Міністрів України у 2009 р. виділяти дотації сільгоспвиробникам з розрахунку на га посівної площі. Про це повідомив сьогодні на прес-конференції віце-

президент Союзу сільгоспідприємств. Він підкреслив, що, як показав досвід попередніх років, бюджетні дотації на окремі культури і компоненти, наприклад, придбання мінеральних добрив, є неефективними. “Тому зараз, коли здійснюється процес захисту бюджетних пропозицій наступного року, ми запропонували включити таке положення. Хочу зауважити, що зараз уряд враховує наші пропозиції, пропозиції громадських організацій”, — сказав віце-президент Союзу сільгоспідприємств.

Джерело: РБК-Україна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/newline/2008/09/09/427166.shtml>

1. Використовуючи графічну лінійну модель еластичної ринкової пропозиції за умов досконалої конкуренції поясніть, у чому полягають відмінності між основними типами допомоги вітчизняним сільськогосподарським виробникам з огляду на обсяг їх ринкової пропозиції та обсяг надходжень від реалізації.

2. З'ясуйте, чому вважається, що дотації на одиницю продукції є менш ефективними, ніж дотації на одиницю площі з огляду на інтереси виробників та суспільства в цілому.

3. Які альтернативні методи (з боку попиту) можна використати, щоб досягати аналогічного результату? Чому в Україні перевага надається підтримці виробника?

Примітка. Слід розглянути ринок одного з сільськогосподарських продуктів (наприклад, цукрових буряків чи зернових) та припустити, що: по-перше, одночасно надається лише одна з альтернативних форм дотації; по-друге, обсяг державної дотації незалежно від форми залишається однаковим.

Завдання 2

Наведений матеріал характеризує розвиток ринку орендованого житла у м. Києві наприкінці 2008 р.

Оренда житла подешевшала на третину

Якщо ще на початку 2008 р. орендувати квартиру в столиці дешевше ніж 600 дол. США на місяць було практично не-

реально, то зараз з'явилася маса пропозицій по 500, 450 і навіть 400 дол. США. Експерти сходяться на думці, що орендні ставки будуть знижуватися і протягом усього наступного року.

Відбувається спад попиту на довгострокову оренду житла. Як повідомляють фахівці SV Development, якщо у січні було укладено 3 тис. угод, у серпні — 1,5 тис., то у листопаді — лише близько 1 тис. угод

Відповідно, пропозиція продовжує зростати. У січні в базах даних агенств було 6,5 тис. квартир, а на кінець листопада — вже 17,5 тис.

Невисокі ціни декларують здебільшого власники квартир, які виставили свої апартаменти на оренду лише у листопаді.

За словами ріелторів, з'являються одиничні пропозиції і по 350—400 дол. США, проте поки що це рідкість. Знайти орендаря на габаритні апартаменти у віддалених від центру районах вважається великим щастям.

У близьких до центру районах житло також стало на 10 % дешевшим: “одиничку” можна орендувати за 750 дол. на місяць, “двушку” — 1,3—1,5 тис., а “трешку” — за 1,7—1,8 тис. дол.

Ще більше — близько 15 % — подешевшали елітні апартаменти. Якщо два місяці тому на вулиці Саксаганського, 12, двокімнатну квартиру пропонували за 2 тис. дол. на місяць, то зараз — за 1,6 тис.

Учасники ринку припускають, що до кінця 2009 р. вартість оренди може подешевшати ще на 5—10 %.

Джерело: Деловые новости Украины [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rus.rynok.biz/Default2.aspx?Article>

1. Перерахуйте чинники, які сприяють зниженню ціни пропозиції на оренду житла.

2. Що лежить в основі зростання обсягу ринкової пропозиції житла в оренду?

3. Покажіть на графіку, що саме відбувається з кривою пропозиції оренди (зміна обсягу пропозиції чи зміна пропозиції).

4. На чому ґрунтуються цінові очікування учасників ринку з боку пропозиції?

5. Як може вплинути на пропозицію житла в оренду за провадження податку на нерухомість (житло)?

Завдання 3

Ліцензування господарської діяльності є важливим інструментом регулювання ринку та наповнення бюджету територіальної одиниці. Нижче наведено приклад такого регулювання у м. Києві стосовно пасажирських перевезень.

Проїзд у київських маршрутках подорожчає до п'яти гривень?

Проїзд у маршрутках м. Києва може подорожчати удвічі, а все тому, що столичні чиновники вирішили, ніби київські перевізники заробляють дуже багато і тому зобов'язали їх не лише сплачувати всі збори, податки і мито, а й ремонтувати київські вулиці.

Так, з лютого, щоб отримати ліцензію на маршрут, потрібно “віддавати місту” по 3 тис. грн щомісяця. І це тільки з однієї машини. “Сьогодні у Києві працюють близько 3 тис. приватних маршруток, кожна з яких заробляє мінімум 5 тис. дол. США на місяць, — стверджує перший заступник голови Київської міськдержадміністрації Денис Басс. — У результаті ми плануємо зібрати додатково у міський бюджет 36 млн грн”.

У свою чергу підприємці обурені таким станом справ. “Перед тим як депутати проголосували за це розпорядження, воно не пройшло потрібних процедур, а тому є незаконним. Будемо звертатися до судів, прокуратури, влаштовувати страйки. Виконувати це розпорядження не збираємося, інакше треба підвищувати вартість проїзду”, — зазначив голова Асоціації перевізників Києва.

Тим часом самі бізнесмени вже підраховують нові витрати. “Це грабіж! Якщо нас змусять платити, треба закриватися або підвищувати ціни на проїзд, — вважає один із бізнесменів. — Порахуйте самі: з кожного автобуса доведеться від-

дати 3 тис. грн. Це ж зарплата водія! Проїзд доведеться підвищувати мало не удвічі”.

Джерело: ЛІГАБізнесІнформ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.liga.net, <http://news.liga.net/ukr/news/NU090717.html>.

1. З'ясуйте, як цей фіскальний захід місцевої влади вплине на кількість учасників ринку перевезень з боку пропозиції у м. Києві, якщо припустити, що граничні витрати перевізників та виручка від реалізації на один автобус залишаться незмінними.

2. Як підвищення ціни ліцензії вплине на величину попиту населення на перевезення?

3. За яких обставин припущення щодо мобілізації до міського бюджету додаткових 36 млн грн може виправдатися?

4. Як можна з'ясувати ступінь обґрунтованості такої ціни на ліцензію?

5. На чому ґрунтується припущення учасників ринку про подвоєння плати за проїзд за такої вартості ліцензії?

Завдання 4

Наприкінці 2008 р. значний резонанс в українському суспільстві викликали зміни у ставках автомобільного збору. У багатьох містах навіть відбулися заходи протесту автомобілістів проти нових ставок.

Верховна Рада підвищила акциз на автомобілі та транспортний збір

25 грудня 2008 р. Верховна Рада України підвищила акцизний збір на автомобілі в 1,5—10 разів залежно від об'єму двигуна і запровадила нові ставки податку з власників легкових авто залежно від обсягу двигуна. За відповідний закон проголосувало 236 народних депутатів урядової коаліції...

Зокрема, у чинній редакції закону ставки встановлювалися на автомобілі з об'ємом циліндра двигуна від 1,8 до 2,5 л у 10 грн зі 100 куб. см на нові автомобілі, 12 грн за 100

куб. см на автомобілі зі строком експлуатації до 8 років, і 500 грн зі 100 куб. см — старше 8 років.

На авто з двигунами від 2,5 до 3,5 л ставки збору становили відповідно 25, 30 і 750 грн, більше 3,5 л — 40, 45 і 1000 грн за 100 куб. см.

Ухваленим законом транспортний збір на авто з двигуном від 1,8 до 2,2 л також залишається незмінним (на нові та старі автомобілі), із 2,2 до 3 л встановлюється у 75 грн за 100 куб. см для нових авто, 90 — експлуатованих до 8 років, 750 грн — більше ніж 8 років.

На авто з двигуном від 3 л ставки відповідно прописані у розмірі 120, 135 і 1000 грн за 100 куб. см.

Джерело: Автомотоклуб [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.automotoclub.info>

Транспортний збір можуть включити у вартість пального

Прем'єр-міністр Юлія Тимошенко дала протокольне доручення розробити новий закон, який змінить систему стягнення транспортного збору, включивши його у вартість пального. Як повідомляє прес-служба уряду, це доручення Ю. Тимошенко дала під час наради з питань визначення розміру транспортного збору.

З такою ініціативою виступив міністр внутрішніх справ Юрій Луценко. За його словами, у світі власників транспортних засобів оподатковують за спожитий бензин чи дизель, а не залежно від об'ємів двигуна автомобіля. “Потрібно справляти податок з кількості бензину або дизелю, який людина купує на автозаправці. Незважаючи на те, чи це “мерседес”, чи “жигулі”, чи причіп — необхідно справляти стільки, скільки він використав палива, а отже, стільки, скільки він їздить по дорогах і платить гроші, за які ці дороги будуть будуватися”, — наголосив Ю. Луценко.

У свою чергу голова Державної податкової адміністрації Сергій Буряк повідомив, що на розробку нового принципу стягнення транспортного збору прем'єр виділила 2—3 місяці. С. Буряк також зазначив, що перехід на стягнення збору шляхом включення його у вартість пального, за Бюджетним

кодексом, може відбутися не раніше 2010 р. Для цього відповідний закон потрібно ухвалити у першому півріччі 2009 р.

Джерело: Українська правда [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.pravda.com.ua/news/2009/2/2/88890.htm

1. Чи матимуть податкові новації вплив на пропозицію автомобілів на внутрішньому ринку України?

2. З'ясуйте за допомогою графічної моделі, як запровадження підвищених ставок автомобільного збору вплине на обсяг автомобільних перевезень.

3. Який підхід до оподаткування автомобілів — з об'єму двигуна чи включений у вартість пального — є більш адекватним з огляду на мету запровадження збору (будівництво і підтримка у належному стані доріг)?

4. У деяких країнах автомобільний збір встановлюють у фіксованій величині залежно від типу пального та викидів CO₂ (Велика Британія). У чому переваги та недоліки такого підходу?

Завдання 5

Вступ України до СОТ пов'язаний з допуском іноземних товарів на внутрішній ринок України. Проте це має певні наслідки для вітчизняного виробника.

Виробники цукру виступають проти виконання зобов'язань України перед СОТ

Згідно з узятими при вступі у СОТ зобов'язаннями Україна повинна імпортувати 260 тис. тонн цукру-сирцю за пільговою митною ставкою 2 %. У випадку перевищення квоти ставка на таку продукцію буде становити 50 %.

“Укрцукор” вимагає відстрочити виконання таких зобов'язань до подолання фінансово-економічної кризи у країні... Зокрема виробнику цукру вимагають до завершення сезону переробки буряку продовжити державну підтримку виробників цукрового буряку на рівні 1500 грн на 1 га посівів.

За даними асоціації “Укрцукор”, пропозиція цукру в цьому маркетинговому році становить приблизно 2,6 млн т за потреби внутрішнього ринку в розмірі близько 2 млн т. Пред-

ставники галузі зауважують: надлишок продукту на внутрішньому ринку знижує його оптову ціну до 2,5—2,8 грн/кг, тоді як собівартість становить 3,2—3,5 грн/кг.

Джерело: *Веремко В.* Сахарозаводчики противятся импорту / В. Веремко // *Експерт*. — 2008. — № 46. — 24—30 ноября. — С. 25.

1. Якою, на вашу думку, є еластичність пропозиції цукру? Які чинники її визначають?

2. Як вплине на пропозицію цукру-сирцю відхилення урядом вимоги заводів-переробників та виконання ним зобов'язань перед СОТ?

3. Що відбудеться з пропозицією цукру, якщо уряд погодиться на вимоги виробників цукру та продовжить фінансову підтримку виробників цукрового буряка?

Тема 3

ЧАСТКОВА РИНКОВА РІВНОВАГА

3.1. Основні поняття і категорії

Арбітраж — посередницька діяльність з метою отримання прибутку від різниці цін на різних ринках.

Верхня межа ціни (максимальна ціна) — встановлений державою рівень ціни, який виробники не можуть перевищувати. Ця ціна є нижчою за рівноважну.

Дефіцит — ситуація, коли за певної ціни обсяг попиту на товар більший за обсяг пропозиції товару.

Єдина точка рівноваги — ситуація, коли криві попиту і пропозиції мають одну спільну точку.

Множинна рівновага — ситуація, коли криві попиту і пропозиції мають більше ніж одну спільну точку.

Модель досягнення ринкової рівноваги за Вальрасом — модель, що показує, як зміна ціни забезпечує вирівнювання між обсягом попиту і пропозиції.

Модель встановлення ринкової рівноваги за Маршаллом — модель, що показує, як зміна обсягу попиту і пропозиції забезпечує рівність ціни попиту і ціни пропозиції.

Надлишкова пропозиція — ситуація на ринку, за якої обсяг пропозиції товару за певної ціни перевищує обсяг попиту на цей товар.

Надлишковий попит (дефіцит) — ситуація на ринку, за якої обсяг попиту на товар за певної ціни перевищує обсяг пропозиції цього товару.

Надлишок виробника — різниця між ціною, яку продавець хотів би отримати за певний товар, та фактично отриманою ціною певного товару.

Надлишок виробників — сума надлишків усіх виробників певного товару.

Надлишок споживача — різниця між ціною, яку покупець готовий заплатити за певний товар, та фактично сплаченою ціною за цей товар.

Надлишок споживачів — сума надлишків усіх споживачів певного товару.

Нестійка (нестабільна) ринкова рівновага — ситуація, коли після порушення стану рівноваги ринок не повертається до рівноважного стану.

Нижня межа ціни (мінімальна ціна) — встановлений державою рівень ціни, нижче якого виробники не можуть встановлювати ціну. Ця ціна є вищою за рівноважну.

Павутиноподібна модель досягнення ринкової рівноваги — модель, у якій короткострокова функція пропозиції абсолютно нееластична або абсолютно еластична.

Посередники — економічні суб'єкти, які купують товари на одному ринку і перепродують їх на іншому з метою отримання прибутку від різниці цін.

Рівноважна ціна — обсяг, за якого ціна попиту дорівнює обсягу пропозиції.

Рівноважний обсяг — обсяг, за якого ціна попиту дорівнює ціні пропозиції.

Спекулянти — економічні суб'єкти, які купують товари не для власного (виробничого та невиробничого) споживання, а для перепродажу з метою отримання прибутку від зміни цін.

Спекуляція — різновид торговельної діяльності, метою якої є отримання прибутку від зміни ринкових цін.

Стійка (стабільна) ринкова рівновага — ситуація, коли після порушення стану рівноваги ринок обов'язково повертається до нього.

Фіксовані ціни — ціни, які встановлюються на ринку директивним органом (державою).

Часткова ринкова рівновага — стан рівноваги на окремому ринку.

Чисті втрати економіки — зменшення суми надлишку споживачів і надлишку виробників унаслідок втручання держави у функціонування ринку через адміністративне регулювання цін чи фіскальне регулювання (податки чи субсидії).

3.2. Навчальний тренінг

Контрольні запитання

1. *Який ефект мають субсидії на ринку з нескінченною еластичністю: а) попиту; б) пропозиції?*

2. *Консервативний критик урядових програм висловив думку: єдине, що уряд уміє робити добре, — це створювати дефіцит та надлишки. Поясніть цю думку.*

3. *Як зміняться рівноважна ціна та рівноважний обсяг на ринку картоплі зі збільшенням ставки податку на прибуток виробника?*

4. *Поясніть різницю між спекуляцією й арбітражем.*

5. *Від чого залежить тип коливань у павутиноподібній моделі? Які чинники зроблять ці коливання монотонними, вибухоподібними чи збіжними?*

Тести

1. Якщо попит на сільськогосподарські продукти нееластичний, то при гарному врожаї доходи фермерів:

а) зростуть, оскільки збільшиться обсяг продукції, що продається;

б) зростуть, тому що підвищення попиту спричинить збільшення цін на продукцію;

Часткова ринкова рівновага

- в) залишаться незмінними, оскільки відносне збільшення обсягу продажу буде дорівнювати відносному зниженню цін;
- г) скоротяться, адже відносне зниження цін буде більшим ніж відносне збільшення обсягу продажу.

2. Пропозиція товару X абсолютно нееластична. Якщо попит на цей товар зросте, то ціна рівноваги:

- а) збільшиться, а рівноважний обсяг залишиться незмінним;
- б) зменшиться, а рівноважний обсяг збільшиться;
- в) збільшиться, а рівноважний обсяг зменшиться;
- г) не зміниться.

3. Надлишок виробників:

- а) поділяється порівну між усіма виробниками;
- б) отримують виробники з найнижчими витратами;
- в) одержують виробники з найвищими витратами;
- г) отримують споживачі.

4. Як вплине на рівноважну ціну ринку зі стандартними кривими попиту і пропозиції відкриття внутрішнього ринку для зарубіжних виробників:

- а) ціна підвищиться;
- б) ціна залишиться незмінною;
- в) ціна знизиться;
- г) не можна сказати напевно?

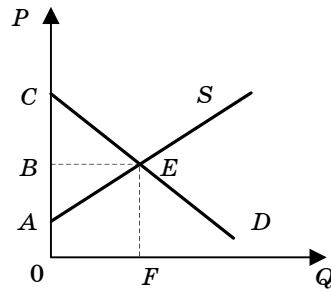
5. Ринкова рівновага буде стійкою, якщо еластичність:

- а) попиту більша за еластичність пропозиції;
- б) пропозиції більша за еластичність попиту;
- в) попиту і пропозиції однакова;
- г) пропозиції абсолютно нееластична.

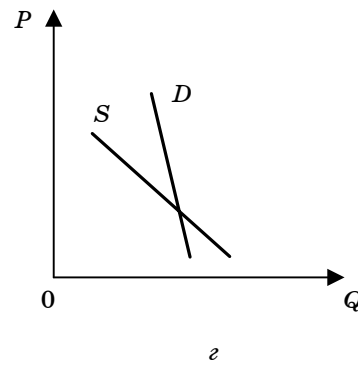
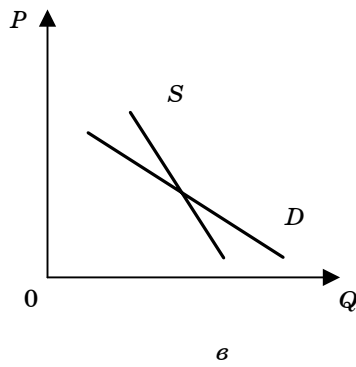
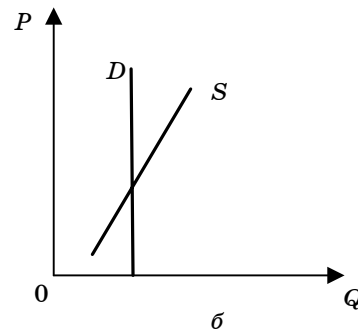
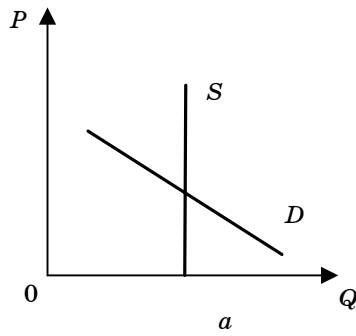
6. Величині надлишку виробників відповідає площа фігури:

- а) ABE ;
- б) ACE ;

- в) *BEFO*;
 г) *CEFO*.

7. На якому з ринків рівновага буде нестабільною (модель встановлення рівноваги Вальраса)?

8. Запровадження податку на одиницю продукції за кривих попиту і пропозиції, що відповідають закону попиту і пропозиції, означає, що тягар податку лежить на:

- а) виробниках;
- б) споживачах;
- в) виробниках, споживачах;
- г) державі.

9. Надлишок споживача — це:

- а) сума грошей, яку заощаджує споживач;
- б) сума грошей, яку держава відбирає у споживача шляхом оподаткування;
- в) кількість товарів, яку споживач неспроможний спожити;
- г) сума грошей, яку споживач виграє завдяки тому, що може придбати товар за ринковою ціною.

10. Чисті втрати економіки виникають у випадку:

- а) державного регулювання цін;
- б) підвищення вартості виробничих ресурсів;
- в) зменшення доходів споживачів;
- г) зростання іноземної конкуренції.

11. Якщо за кривої попиту з від'ємним нахилом крива пропозиції з додатним нахилом зміститься праворуч:

- а) рівноважна ціна підвищиться, обсяг не зміниться;
- б) рівноважний обсяг зменшиться, ціна підвищиться;
- в) рівноважний обсяг зросте, ціна знизиться;
- г) рівноважна ціна підвищиться, обсяг зросте.

12. Якщо крива попиту з від'ємним нахилом і крива пропозиції з додатним нахилом змістяться праворуч:

- а) рівноважна ціна підвищиться, обсяг не зміниться;
- б) рівноважний обсяг зменшиться, ціна підвищиться;
- в) рівноважний обсяг зросте, ціна знизиться або підвищиться;
- г) рівноважна ціна підвищиться, обсяг також зросте.

13. За умови множинної ринкової рівноваги її стани:

- а) завжди будуть стійкими;
- б) можуть бути як стійкими, так і нестійкими;
- в) завжди будуть нестійкими;
- г) будуть нульовими.

14. Зі зростанням еластичності функції попиту за певної еластичності функції пропозиції частка податку, яка припадає на виробників, буде:

- а) збільшуватися;
- б) зменшуватися;
- в) залишатись незмінною;
- г) збільшуватися або зменшуватися.

15. Якщо у павутиноподібній моделі ринкової рівноваги еластичність попиту буде більшою за еластичність пропозиції, то коливання ціни будуть:

- а) вибухоподібними (розбіжними);
- б) затухаючими (збіжними);
- в) циклічними;
- г) нульовими.

16. Збільшення рівноважної ціни товару спричинене:

- а) збільшенням попиту на товар;
- б) збільшенням пропозиції товару;
- в) одночасним та однаковим збільшенням попиту і пропозиції;
- г) одночасним та однаковим зменшенням попиту і пропозиції.

17. Зміщення кривої пропозиції на товар A пояснюється:

- а) зменшенням попиту на товар A ;
- б) зниженням ціни на товар A ;
- в) підвищенням ціни на товар A ;
- г) зміною цін на ресурси, необхідні для виробництва товару A .

18. Надлишок товарів на ринку утворюється після запровадження урядом:

- а) фіксованої ціни, вищої за рівноважну;
- б) максимальної ціни;
- в) податків на продаж;
- г) підвищення процентної ставки.

19. Сума податку на продаж товару:

- а) повністю сплачується виробником;
- б) збільшує вигаши продавців;
- в) розподіляється між продавцем та покупцем залежно від еластичності попиту та пропозиції;
- г) повністю сплачується покупцем.

20. Якщо в павутиноподібній моделі механізму встановлення ринкової рівноваги еластичність попиту дорівнює еластичності пропозиції, то:

- а) рівновага на ринку з часом встановиться;
- б) такий ринок не зможе функціонувати;
- в) відбуватимуться незатухаючі циклічні коливання ринку;
- г) ціна буде незмінною.

21. На зниження рівноважної ціни товару впливає:

- а) збільшення попиту на товар;
- б) зменшення попиту на товар;
- в) зниження пропозиції товару;
- г) одночасне та однакове зниження попиту і пропозиції.

22. Якщо ринкова ціна нижча за рівноважну, то:

- а) виникає дефіцит товару;
- б) з'являється надлишок товару;
- в) знижується ціна ресурсів;
- г) на ринку виникає перевага покупців.

Графічні вправи

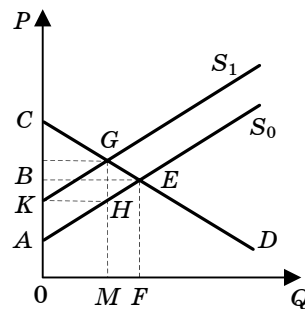
1. Дайте графічну інтерпретацію впливу держави на ринок через:

- 1) податки;
- 2) субсидії;
- 3) пряме регулювання цін.

2. Побудуйте графіки функції попиту $Q^D = 50 - 4P$, функції пропозиції $Q^S = 10$. З'ясуйте, хто з учасників ринку фактично буде сплачувати податок на продаж, запроваджений державою.

3. На рисунку показана ситуація на ринку після запровадження державою податку на продаж. Визначте фігури, що відповідають:

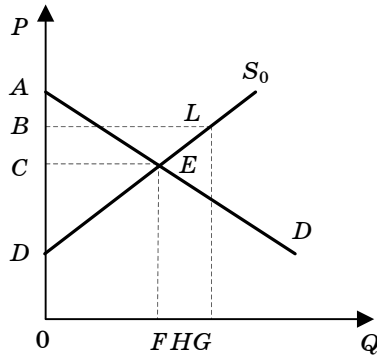
- 1) величині надлишку споживачів;
- 2) величині надлишку виробників;
- 3) сумі надходжень до державного бюджету;
- 4) обсягу скорочення виробництва;
- 5) чистим втратам економіки від оподаткування;
- 6) зменшенню виграву виробників.

4. На рисунку показана ситуація після запровадження державою мінімальної ціни. Визначте фігури, що відповідають:

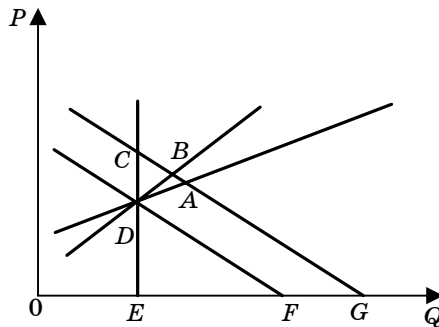
Часткова ринкова рівновага

- 1) обсягу виручки від реалізації, якщо обсяг продажу визначається ринком;
- 2) виграшу виробників, якщо обсяг продажу визначається ринком;
- 3) обсягу витрат держави на закупівлю продукції, якщо весь надлишок продукції купує держава;
- 4) виграшу виробників, якщо весь надлишок продукції купує держава.

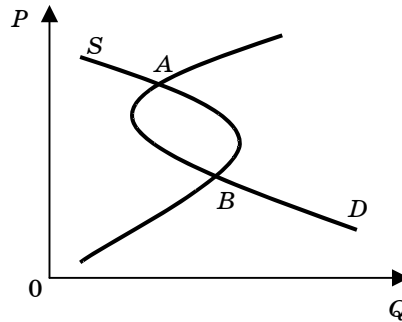

5. На рисунку показані стани ринку в миттєвому, короткостроковому і довгостроковому періодах. Визначте точки, які відповідають таким станам:

- 1) довгострокова рівновага;
- 2) короткострокова рівновага;
- 3) миттєва рівновага;
- 4) точка насичення ринку.

6. Проаналізуйте ринок щодо стійкості ринкової рівноваги.

Розрахункові задачі

1. Попит і пропозиція описуються такими функціями:

$$Q^D = 2500 - 500P;$$

$$Q^S = 1000 + 250P.$$

- 1) Визначте параметри рівноваги на ринку цього товару.
- 2) Держава встановила фіксовану ціну товару на рівні 4 грн. Якими будуть наслідки такої політики для ринку?
- 3) Держава встановила фіксовану ціну товару на рівні 1 грн. Якими будуть наслідки такої політики для ринку?
- 4) Визначте величину сукупного суспільного виграшу до здійснення цінового регулювання.

2. Попит і пропозиція товару описуються такими рівняннями:

$$Q^D = 600 - 100P;$$

$$Q^S = 150 + 50P.$$

- 1) Знайдіть рівноважну ціну та рівноважний обсяг.
- 2) Держава запровадила податок з продажу одиниці товару в розмірі 1,5 грн. Визначте нові параметри рівноваги.
- 3) Визначте втрати економіки від запровадження податку.

3. Функція попиту на яблука і їх пропозиції задано рівняннями:

$$\begin{aligned}Q^D &= 26 - 4P; \\ Q^S &= -10 + 8P,\end{aligned}$$

де Q^D і Q^S — обсяг попиту і пропозиції яблук, тис. т за місяць;
 P — ціна 1 кг яблук.

Визначте:

1) рівноважну ціну та рівноважний обсяг попиту і пропозиції, а також рівноважний обсяг продажу у грошовому вираженні;

2) що відбудеться, якщо держава встановить фіксовану ціну на яблука на рівні: а) 2 грн; б) 4 грн.

4. Функції попиту і пропозиції хлібобулочних виробів задано рівняннями:

$$Q^D = 5 - 4P \text{ та } Q^S = -5 + 6P,$$

де Q^D і Q^S — обсяг відповідно попиту і пропозиції хлібобулочних виробів, тис. т на рік; P — середня ціна 1 кг продукції, грн (держава здійснює субсидування виробництва хлібопродуктів).

Визначте ринкову ціну та обсяги, суму субсидії, якщо держава субсидує виробництво хлібопродуктів:

- 1) у пропорції 50 % від ціни;
- 2) у сумі 1 грн на 1 кг продукції.

5. На ринку 100 ідентичних виробників, кожен з яких має функцію пропозиції

$$q_i^s = 2 + 5P,$$

та 1000 споживачів, кожен з яких має функцію попиту

$$q_j^d = 2 - \frac{P}{2}.$$

Обчисліть:

- 1) рівноважну ціну та рівноважний обсяг;
- 2) як зміниться ситуація на ринку, якщо кількість споживачів зменшиться на 400, а кількість виробників зменшиться до 60.

6. Як вплинуть зазначені в таблиці зміни в попиті та в пропозиції на рівноважний обсяг та рівноважні ціни, якщо товар підлягає дії законів попиту і пропозиції?

Заповніть таблицю значками:

↑ — збільшення; ↓ — зменшення; ~ — незмінна величина.

Зміни у попиті та в пропозиції	Рівноважна ціна (P^*)	Рівноважний обсяг (Q^*)
$D\downarrow$, а $S\sim$		
$S\downarrow$, а $D\sim$		
$D\uparrow$, а $S\sim$		
$S\uparrow$, а $D\sim$		
$S\uparrow$, а $D\downarrow$		
$D\uparrow$, а $S\downarrow$		
$S\uparrow$ і $\uparrow D$		
$S\downarrow$ і $\downarrow D$		

7. Герой роману Д. Дефо Робінзон Крузо після катастрофи забрав із судна всі золоті монети. З'ясуйте, якими є криві попиту і пропозиції та стан рівноваги у цьому випадку, вважаючи ціною золотих монет зусилля, необхідні для їх доставки на сушу.

Аналітичні завдання

1. Поясніть, чому “тіньовий ринок” є породженням адміністративного регулювання цін.

2. Для збільшення доходів державного бюджету пропонується запровадити новий податок на продаж. Враховуючи те, що уряд у програмі проголосив необхідність підвищувати добробут населення, на кого слід покласти зобов'язання сплачувати податок — на населення чи виробників?

3. Прокоментуйте вислів: “Виграш споживачів може зрости лише за рахунок скорочення виграшу виробників”.

Проблеми для обговорення

1. Поясніть, за яких умов і чому один і той самий стан рівноваги ринку в інтерпретації Л. Вальраса може бути охарактеризовано як стійкий, а в моделі А. Маршалла — як нестійкий, і навпаки.

2. Які аргументи стосовно впливу на стабільність ринкової рівноваги ви можете навести на користь уряду, а які — на користь спекулянтів?

3. Дайте економічну та графічну інтерпретацію впливу держави на мікрорівень через податки, субсидії та пряме регулювання цін.

3.3. Практичні ситуації

Завдання 1

У деяких країнах з транзитивною економікою (наприклад, таких як Росія та Естонія) запроваджено акциз на газ. У 2008 р. в Україні з метою більшого наповнення державного бюджету розглядалася пропозиція стосовно запровадження акцизу на газ та електроенергію. У наведеному нижче матеріалі представлено різні погляди на результати запровадження обов'язкових платежів.

Міністерство фінансів ініціює введення акцизного збору на газ і електрику

Міністерство фінансів... шукає додаткові джерела надходження грошей. Зокрема, ...заступник голови Міністерство фінансів повідомив, що його відомство розглядає введення акцизного збору на природний газ і електроенергію.

Голова митного і податкового комітету Верховної Ради Сергій Терьохін позитивно оцінив цю ідею — за умови реалізації схеми продажу газу й електроенергії за різними ставками з фіксованим акцизом. “Вартість енергоресурсів для різ-

них категорій споживачів має відрізнятися, але різниця повинна оформлятися як акциз. Ціни на газ або електроенергію не повинні змінюватися, але має змінитися механізм розподілу коштів, зокрема субсидування. Завдяки цьому ціни залишаться на колишньому рівні, але значно збільшаться надходження до бюджету і зросте ефективність управління коштами”, — сказав пан Терьохін.

За словами голови правління “Київенерго”, введення акцизу у формі, запропонованій С. Терьохіним, не вплине на виробників електроенергії. “Якщо акциз буде введено не як додатковий податок, а як, наприклад, альтернативу дотаціям для виробників, не повинно нічого змінитися”, — повідомив він.

Проте перший віце-президент Асоціації платників податків вважає, що без підвищення ціни на енергоресурси акциз ввести неможливо. “Як ціни залишаться колишніми, якщо буде введено додатковий податок? У нас у ціні на енергоресурси не закладено нічого, що можна було б замінити акцизом і при цьому збільшити надходження до бюджету. Ймовірно, для когось ціни стануть менші, а для когось більші. І тоді середнє арифметичне залишиться на колишньому рівні”, — припустив він.

Він також зазначив, що для введення акцизу уряд повинен провести консультації з компаніями, які хочуть вийти на український ринок енергоресурсів.

Джерело: Newsru.ua [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://palm.newsru.ua/finance/29may2008/gaz.html>

Проаналізуйте за допомогою графіків, чи можна зробити так, щоб запропонований механізм акцизного податку на газ не призвів до зміни ціни газу для різних категорій споживачів. Спирайтеся на припущення, що лінійна крива попиту є еластичною, а газ реалізується державним монопольним підприємством двом категоріям споживачів — домогосподарствам і фірмам за різними фіксованими цінами (лише для фірм ціна є вищою, тоді як для домогосподарств нижчою за граничні витрати), отже, споживання домогосподарств субсидується за рахунок вищих цін для промислових споживачів.

чів. Крім того, попит фірм на газ має бути більш еластичним порівняно з домогосподарствами, оскільки вони мають ширші можливості використовувати альтернативні джерела енергоносіїв.

Увага! Під час розгляду цього завдання необхідно застосувати знання про цінову дискримінацію 3-го ступеня.

Завдання 2

Автомобілі є одним із видів товарів, з яких в Україні справляється акциз. Наведена нижче інформація ілюструє можливі зміни ситуації на ринку автомобілів у випадку змін у структурі цього податку.

Зміна акцизів на автомобілі

Намагаючись наповнити бюджет, Міністерство фінансів розглянуло й автомобільну галузь — як з'ясувалося, там теж можна збільшити акциз. Зокрема, міністерство пропонує під час його визначення враховувати не об'єм двигуна, а вартість машини. Якщо цю ініціативу підтримає уряд, автомобілістів чекає чергове подорожчання.

Експерти намагалися пояснити це рішення міністерства зменшенням надходжень до бюджету грошей від митного збору: як відомо, з вступом України до СОТ ставка ввізного мита на автомобілі знизилася з 25 до 10 %.

Проте, за словами С. Терьохіна, його парламентський комітет майже одностайно ухвалив рішення про продовження строку введення занижених митних зборів на ввезення автомобілів до 1 січня 2009 р.

“У цій галузі залишається багато проблем — потрібна підтримка автомобілебудування, суднобудування, авіабудування. У нас є думка, як організувати підтримку цієї галузі, і ми будемо поступово це робити”, — зазначив С. Терьохін.

Отже, вимальовується така картина: ввізне мито на автомобілі залишається колишнім — на рівні 25 %, проте тепер доведеться платити ще й акциз із вартості авто.

Джерело: [newsru.ua](http://palm.newsru.ua/finance/29may2008/gaz.html) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://palm.newsru.ua/finance/29may2008/gaz.html>

1. Проаналізуйте наслідки зниження ввізного мита на автомобілі з 25 до 10 % для українського ринку автомобілів.

2. Чому, на вашу думку, вітчизняні законодавці виступають проти зниження величини ввізного мита?

3. Як вплине на вітчизняний ринок легкових автомобілів, на додаток до ввізного мита 25 % -ве підвищення акцизного податку?

4. У чому переваги чи недоліки врахування як бази оподаткування не об'єму двигуна, а вартості автомобіля на думку виробників та держави?

Завдання 3

Одним із методів регулювання ринку є встановлення державою обмежень на ціни. В Україні цей інструмент доволі часто застосовується, зокрема під час втручання уряду в ціноутворення на ринку нафтопродуктів. Наразі головною формою є “добровільні” угоди уряду з учасниками ринку світлих нафтопродуктів щодо максимального рівня ринкової ціни. Наведений нижче матеріал ілюструє такі заходи уряду наприкінці 2008 р.

Уряд домовився з учасниками нафтового ринку про зниження цін на всі види нафтопродуктів

За словами голови уряду, на вітчизняних автозаправках ціни будуть знижені до 1 листопада на 40 коп., а до 1 грудня — на 1 грн за 1 л пального.

“Ті, хто реалізує дизельне пальне та бензин на заправках, узяли на себе зобов'язання знизити ціни на всі види “світлих” нафтопродуктів до 1 листопада на 40 коп. за 1 л, і довести це зниження поступово до 1 грудня на 1 грн”, — зазначила глава уряду.

При цьому було повідомлено, що уряд зі свого боку йде назустріч учасникам нафтового ринку, не підвищуючи жодних податків, акцизів, імпортного мита.

Крім того, буде складено графік, за яким повертатиметься заборгованість із відшкодування ПДВ для експортерів.

Джерело: <http://www.tymoshenko.com.ua/ukr/news/first/6475/>

1. З'ясуйте, як може вплинути на ринок нафтопродуктів описана вище угода між урядом та нафтотрейдерами за наявних умов (зокрема незмінності акцизів на бензин, імпорتنих мит та граничних витрат виробництва), припускаючи, що попит незмінний.

2. Які альтернативні заходи можуть бути застосовані урядом задля досягнення того самого результату?

3. Покажіть на графічній моделі наслідки наявного та альтернативних підходів та з'ясуйте, чи обраний урядом шлях є найкращим з огляду на результати для економіки.

4. Чи буде працювати ця угода з урахуванням того факту, що упродовж 2008 р. відбулося суттєве (майже утричі) зменшення світових цін на нафту?

Завдання 4

Одним з інструментів регулювання внутрішнього ринку є обмеження на імпорт продуктів з-за кордону. Наведений матеріал ілюструє ситуацію застосування імпорتنих обмежень

Уряд України розглядає питання запровадження квот на імпорт цукру з Білорусі

Причиною є високі темпи зростання імпорту цукру з Білорусі. Відповідне рішення Міністерства економіки може бути ухвалене вже до кінця року.

Питання запровадження квот уже обговорювалося на експертному рівні під час засідання українсько-білоруської міжурядової комісії з питань торговельно-економічної співпраці, засідання якої проходило 6—7 жовтня 2008 р. у м. Києві. Переговори про можливе вилучення цукру з режиму вільної торгівлі частково підтвердив посол України в Білорусі Ігор Лиховий. “Дійсно, зростання постачань цукру стає причиною певних проблем, що викликає стурбованість української сторони. Проте поки жодних вилучень із режиму вільної торгівлі зроблено не було”, — повідомив він.

Зараз між Україною і Білоруссю діє режим вільної торгівлі. Міністерство економіки вважає, що білоруський імпорт не є загрозою для українських виробників цукру, оскільки

обсяги імпорту ледве перевищують 1 % від загального споживання цукру в Україні.

Джерело: РБК-Україна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/2008/10/15/448105.shtml>

1. Використовуючи графіки лінійних функцій попиту і пропозиції, з'ясуйте, як запровадження квотування на ввезення білоруського цукру вплине на ситуацію на українському цукровому ринку.

2. Покажіть, як зміниться вигравш споживача та виробника.

3. Якщо квотування буде застосовано, то як це вплине на ситуацію на ринку цукру в Білорусі?

4. Чи не краще задля обмеження імпорту цукру застосувати митне регулювання?

Завдання 5

З метою збільшення надходжень до державного бюджету держава вдається до підвищення податків та зборів. Яскравим прикладом цього в Україні стала політика стосовно оподаткування тютюнових виробів.

Виробники сигарет проти підвищення ставок акцизу

Вітчизняні виробники тютюнових виробів не підтримують підвищення ставок акцизного збору на тютюнові вироби, передбачене законопроектом “Про внесення змін до Закону України “Про ставки акцизного збору на тютюнові вироби” № 3281. Підвищення акцизних ставок збільшить податкове навантаження на тютюнові вироби і призведе до збільшення контрабанди неякісної продукції до України. Про це на пресконференції заявила генеральний директор Асоціації виробників тютюнових виробів “Укртютюн”.

Вона нагадала, що протягом 2008 р. ставки акцизного збору на тютюнові вироби вже підвищувалися двічі. При цьому останнє підвищення розміру ставок більш ніж у 2,5 рази було здійснене всього два місяці тому, з вересня 2008 р. У результаті таких змін, за її словами, значно підвищилися роздрібні ціни на тютюнові вироби, зокрема середня ціна

пачки сигарет у дешевому сегменті підвищилася на 75 % порівняно з ціною 2007 р.

“Не минуло і двох місяців після чергових змін правил гри, ринок навіть не встиг відреагувати на останні зміни ставок акцизного збору, як 9 жовтня 2008 р. був зареєстрований черговий законопроект, яким пропонується радикально підвищити ставки акцизного збору. Виробники тютюнових виробів стурбовані такими законодавчими ініціативами, які не беруть до уваги встановлених законодавством термінів для впровадження податкових змін і не враховують економічні реалії в Україні і сусідніх державах”.

Вона також зазначила, що впровадження запропонованих законопроектів ставок різко збільшить податкове навантаження на тютюнові вироби українського виробництва, яке в результаті утричі перевищить аналогічне в Російській Федерації, і вдесятеро — у Молдові, а це у свою чергу призведе до зростання нелегального обороту тютюнових виробів, як це мало місце наприкінці 1990-х років, коли нелегальний оборот тютюнових виробів досягав 30 % ринку.

Як повідомлялося, з 1 вересня 2008 р. набув чинності Закон України “Про внесення змін до статті 1 Закону України “Про ставки акцизного збору на тютюнові вироби”, прийнятий парламентом 31 липня 2007 р. Так, із зазначеного дня ставки акцизного збору в твердих сумах з одиниці реалізованого товару (продукції) для сигарет без фільтра, цигарок становитимуть 12,5 грн за 1000 шт., для сигарет з фільтром — 30 грн за 1000 шт.

Крім того, ставки акцизного збору у відсотках до обороту з реалізації товару (продукції) для сигарет без фільтра, цигарок становитимуть 16 %, для сигарет з фільтром — також 16 %.

Нагадаємо, згідно з законопроектом “Про внесення змін до Закону України “Про ставки акцизного збору на тютюнові вироби” № 3281 з 1 січня 2009 р. пропонується знову підвищити ставки акцизного збору на тютюнові вироби.

Джерело: Главред [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua.glavred.info/archive/2008/11/24/174017-0.html>, 24.11.2008.

1. За допомогою графіків покажіть, як підвищення акцизу може вплинути на ринок тютюнових виробів у короткостроковому періоді.

2. Що саме є мотивацією запровадження державою вищих акцизів у випадку цигарок?

3. Чи правильно вважати, що підвищення акцизів стимулюватиме зростання обсягів тіньової економіки?

4. Якими будуть довгострокові наслідки такої державної політики для економіки?

5. Покажіть, як зміняться надходження до державного бюджету в коротко- і довгостроковому періодах.

Увага! Припустіть, що вітчизняні та імпортні сигарети є доскональними заміниками.

Завдання 6

Наведені нижче факти ілюструють взаємодію ринкових попиту і пропозиції на різних часових проміжках.

М'ясо і сало дешевшають

Торгівці знижують ціни — на швидкопсувний товар немає покупців. Подешевшали швидкопсувні товари: сало, м'ясо і молочні продукти. На жаль, радощів від зниження цін мало, адже зарплати у людей також зменшилися.

Як повідомляє “Український бізнес-ресурс”, зниження цін є тимчасовим і має локальний характер, викликаний співвідношенням попиту і пропозиції: наприклад, у регіонах, де на базарах є надлишок м'яса, а грошей у покупців немає, воно дешевшає. Покупці, у свою чергу, розповідають, що вимушені переходити з дорогого м'яса на дешевше чи на рибу, а пенсіонери не гребують курячими “суповими наборами” та рибними головами, з яких варять бульйон чи уху.

Незважаючи на нинішнє зниження, до Нового року продавці збираються підвищити ціни на м'ясо, сало та делікатеси на 5—6 грн за 1 кг, сподіваючись, що їх товар розберуть. Подорожчають і молокопродукти, адже зимою, як відомо, корови дояться гірше.

А у січні знову буде спад. У довгостроковій перспективі продавці, насамперед великі торговельні мережі, почнуть

скорочувати обсяги закупівель дорогих якісних продуктів та збільшувати асортимент товарів з дешевшої сировини, а отже, доступних за ціною для більшості.

Джерело: Ринок.biz [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rus.rynok.biz/Default2.aspx?ArticleID=ae244332-2b91-4ae2-809a-142e2e6ab44c>

1. Використовуючи концепції миттєвої, коротко- та довгострокової пропозиції, поясніть динаміку цін на м'ясо на різних часових проміжках.

2. З'ясуйте, у якому стані перебуває ринок сьогодні.

3. Поясніть, чому перед Новим роком очікують на суттєве підвищення цін на м'ясо.

4. Що відбудеться з ринком у миттєвому та короткостроковому періодах, якщо уряд дозволить ввезення з-за кордону дешевого імпортного м'яса?

Завдання 7

Одним із методів державного втручання у функціонування ринку є пряме регулювання цін. В Україні спостерігається чимало таких прикладів, як свідчить наведене нижче повідомлення мас-медіа.

Уряд узявся рятувати аграрний сектор

Уряд узявся сьогодні рятувати аграрний сектор, оскільки галузь розвивається мляво через штучні проблеми, створені чиновниками. Насамперед уряд вимагає, щоб профільне міністерство встановило мінімальну закупівельну ціну на зерно. Ця сума має бути не менше 1200 грн за 1 т, тоді як нині на ринку зерно скуповують по 600—900 грн.

Уряд готовий навіть спростити процедуру повернення ПДВ підприємцям, якщо ті купуватимуть зерно безпосередньо у виробника за фіксованою ціною. Щодо цьогорічного врожаю зернових, то уряд пообіцяв, що він буде рекордним. І навіть затоплені сотні гектарів цьому не завадять. На сьогодні з полів зібрали більше 70 % хліба. У середньому показники сягають 34 ц зерна на 1 га. Рекордсменами стали переважно східні та південні області. Там збіжжя вистачить, щоб компенсувати збитки шести західним регіонам, що постраж-

дали від негоди. За підрахунками урядовців, стихія знищила 55 тис. гектарів сільськогосподарських культур на суму 400 млн грн.

Джерело: 5 канал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://5.ua/newsline/237/0/52678/>

1. Поясніть, як встановлення нової закупівельної ціни на зернові вплине на стан ринку. Хто від цього втратить і хто виграє (порівняйте виграші виробників і споживачів)?

2. Покажіть, що станеться з ринком, якщо за такої нової ціни врожай зернових збільшиться удвічі.

3. Які заходи може здійснити уряд, щоб зменшити зростання витрат державного бюджету на закупівлю зернових?

Завдання 8

Ціни на товари визначаються взаємодією попиту і пропозиції, які у свою чергу зумовлюються ціновими і неціновими чинниками. Наведене нижче повідомлення інформує про вірогідну динаміку ціни нафти на світових ринках.

Ціна на нафту знижується внаслідок зменшення попиту

Нафта дешевшає через побоювання падіння попиту на паливо й сировину в умовах продовження кризи в американській економіці.

Ціна ф'ючерсного контракту на нафту марки "WTI" на листопад в електронній системі Нью-Йоркської товарної біржі (NYMEX) у п'ятницю зранку знизилася на 1,50 дол. відносно рівня закриття торгів 25 вересня і становить 106,52 дол. за барель.

Переговори стосовно утвердження програми подолання фінансової кризи в Конгресі США затяглися. Представники республіканців і демократів, незважаючи на тривалі переговори, не змогли дійти згоди відносно плану екстрених заходів з підтримки фінансової системи країни.

Тим часом ціна контракту на "WTI" на листопад збільшилася на 2,29 дол. — до 108,02 дол. за барель.

Джерело: Економічна правда [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/48dc9f8776cb6/>

1. Використовуючи графічну модель, покажіть причини зниження ціни на нафту.
2. Які чинники відповідають за те, що на фоні тенденції до зниження ціни відбувається її короткострокове підвищення?
3. Що відбудеться з ринком нафтопродуктів, якщо Конгрес США прийме пакет рішень стосовно допомоги американській економіці?
4. Як будуть змінюватися ціни на нафтопродукти, якщо країни ОПЕК ухваллять рішення про скорочення видобутку нафти?
5. Поміркуйте, які чинники визначатимуть попит і пропозицію нафти у довгостроковому періоді і як буде змінюватися ціна.

Завдання 9

Джон Мюллер дає характеристику економічних механізмів капіталізму. Зокрема, про взаємодію попиту і пропозиції він написав:

“Коли попит перевищує пропозицію, а продавець не має можливості підвищити ціну, то покупці перетворюються на прохачів, а економічні обмежувачі невічливої, грубої та хамської поведінки не працюють”.

Джерело: *Мюллер Дж.* Капіталізм, демократія та непогана бакалія Ральфа / Дж. Мюллер. — Х. : Каравела, 2003. — С. 233.

1. Подайте описану вище ситуацію з допомогою діаграми.
2. Які можуть бути причини того, що продавці зі зростанням попиту не можуть підвищити ціну?
3. З'ясуйте, чому саме за наведених у цитаті умов покупці та продавці перестають бути рівноправними учасниками ринку.
4. З'ясуйте, як за цієї ситуації зміняться виграш споживачів та виграш виробників.
5. Які економічні обмежувачі постають чинником, що не дозволяє продавцям не звертати уваги на покупців, як це спостерігалось за соціалізму?

Завдання 10

Методи прямого державного регулювання ринку не завжди дають бажані результати. Як видно з наведеного нижче повідомлення, таке трапилося на українському ринку зернових у 2008 р.

Біда від гарного врожаю?

До кінця листопада в Україні зібрали 52 млн т зернових — удвічі більше, ніж торік. У серпні — листопаді ціни на зерно знизилися більше ніж на 40 %. В умовах кредитної кризи зниження цін загрожує масовими банкрутствами підприємств галузі.

Джерело: *Контракти*. — 2008. — № 48.

В Україні вперше запроваджуються мінімальні закупівельні ціни на молоко і м'ясо. Незважаючи на ці заходи Кабінету Міністрів України, майже 35 % галузевих виробників в умовах фінансової кризи будуть вимушені піти з ринку.

Джерело: *Контракти*. — 2008. — № 48. — С. 20.

1. З'ясуйте, якою була б ситуація на ринку, якщо уряд не буде втручатися.

2. За допомогою графічної моделі поясніть, чому заходи уряду не дають бажаного результату.

3. Яка роль спекулянтів на ринку зернових з огляду на попит і пропозицію?

4. Використовуючи модель рівноваги галузі і фірми, поясніть імовірне скорочення кількості виробників на ринку.

Завдання 11

Незважаючи на кризові явища в українській економіці, деякі ринки криза ніби обходить стороною. Як приклад можна навести ринок предметів розкоші.

Красиво жити не заборониш...

...Рентабельність (на ринку товарів розкоші) і надалі часто перевищує 200 %. Український luxury-ринок виявився

одним із найстійкіших у Східній Європі, а кризовий резонанс навіть підігрів попит на окремих його сегментах.

Джерело: *Исакова Д.* Красиво жить не запретишь / *Д. Исакова* // *Инвест-Газета*. — 2008. — № 44. — 10—16 ноября. — С. 30—32.

1. Який з ефектів може пояснити наявну тенденцію на ринку предметів розкоші (ефект заміщення, ефект доходу, ефект сноба, ефект Веблена, ефект очікуваних цін, ефект приєднання до більшості...) за врахування загального скорочення доходів населення в умовах кризи?

2. Дайте інтерпретацію функціонування ринку за допомогою графічної моделі.

3. Які чинники зумовлюють зростання попиту на ринку предметів розкоші?

4. Чим можна пояснити особливості функціонування цього ринку в Україні на відміну від країн Східної Європи?

Навчальне видання

Серія “Вища освіта ХХІ століття”

*БАЗИЛЕВИЧ Віктор Дмитрович,
БАЗИЛЕВИЧ Катерина Степанівна,
ІГНАТЮК Анжела Іванівна,
СЛУХАЙ Сергій Васильович*

МІКРОЕКОНОМІКА: ПРАКТИКУМ

Навчальний посібник

Підп. до друку 30.08.2011. Формат 60×90 ¹/₁₆.
Папір офс. Друк офс. Гарнітура Schoolbook.
Ум. друк. арк. 31,0. Обл.-вид. арк. 27,4. Зам.

Видавництво “Знання”
01034, м. Київ, вул. Стрілецька, 28.
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № 3596 від 05.10.2009.

Тел.: (044) 234-80-43, 234-23-36.
E-mail: sales@znannia.com.ua
<http://www.znannia.com.ua>